

నర్తనశాల

[ఏచకవఫ నాటకము]

***

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

మూడవ కూర్పు
డిసెంబరు 1964

వెంకటరమణా ముద్రాక్షరశాల
విజయవాడ

అంకితము

మిత్రునకు కొల్లిపర సూరయ్యకు

వర్ణవైషమ్యంబు నాడిపోయిన యయ్య
అర్ణవవైశాల్యమైన నీ యాత్మలో

శారదజ్యోత్స్న వర్షాతుషారమ్ములు
నీ రమ్యమూర్తిలో నిగ్గుతేరిన యయ్య

చిగురు వేదములు వాసించు నీ లోపల
నగరయ్యలే యశోనవ్యవల్లరులకు

రమణీయపూర్వసారస్వతప్రేమలో
కమనీయుఁడైన భాగస్వామి వైనావు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
కొడాలి ఆంజనేయులు

పాత్రలు

కీచకుడు	ద్రౌపది
శారద్వతుడు	సుదేష్ణ
కంకభట్టు	ఉత్తర
తంత్రీపాలుడు	వల్లకి
వలలుఁడు	దాసి

♦ ప్రథమాంకము ♦

నాంది

ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమున హైమాంబుప్రవాహాభమై
ధూర్తప్రాణహరత్వనిష్ఠమయి నుద్భాతార్చిషంబై జగత్
కర్తృత్వాదుల కేకకారణము నై కామాగ్నికుండంబు నౌ
తార్తీయీకము శైవలోచనము సంధానించు నైశ్వర్యముల్

అనులయనృత్యదాత్మవృషభాధిప ముగ్రజటాసముల్లస
త్ఫణభుజగాభిరామము రవన్మురజోద్గతశబ్దశాస్త్రకా
రణము క్రమప్రకారమధురస్వర మూర్జితమైన శ్రీత్రిలో
చనునవసాంధ్యతాండవముసాధుమృదూక్తులమాకొసంగుతన్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు)

ఆలస్య మేమియును లేదు. ప్రథమదృక్పాతముననే బద్ధప్రణయుఁ డగు నాయకుంబోలె నీ నాటకమునెడ ప్రథమ పరిచయముననే బద్ధాదరులమైన మేము, దీని విషయ మేమి యయినను జెప్పుటకూడ న్యాయముకాదు. అయినను మా కావ్యము నాదరభావముతోఁ బరిశీలించుటకుఁ ద్రయీమూర్తులైన పారిషదులఁ బ్రసన్నులఁ జేసికొనెదము.

మున్ను కలశాంబునిధిఁ ద్రచ్చుకొన్నయప్పు
డా మహాదేవి జనియించె కామధేను
మూర్తి సాక్షాత్సరస్వతి పుణ్యరాశి
ఆమె కపరావతారము లంటి మీరు, (తెర)

ప్రథమాంకము

ప్రవేశము — కీచకుడు, ద్రౌపది, ప్రస్త

కీచకుడు :

మద్భుజార్జితధారుణీమండలంబు
గెలుచుండె విరాట ధాత్రీశ్వరుండు
శత్రునృపతులు మత్స్యదేశముల పైని
దృష్టి పఱుపరు నా కంటిమెఱుపుఁ జూచి

నేను సుదేష్ణ తోఁబుట్టువు. నా పేరు సింహబలుఁడు. ఈ యంతఃపురమున నీవు క్రొత్తదానివలె నున్నావు. నీ పేరడుగవచ్చునా?

ద్రౌ : (మౌనము)

కీచ : నేను మా యక్కగారి యంతఃపురమునకు వచ్చి సంవత్సరము కావచ్చినది. అప్పుడు నిన్నుఁ జూడలేదు. ఏలనో నిన్నుఁ జూచిన నీతో మాటాడవలె ననిపించినది. క్రొత్తగా యని సంశయించితిని.

ద్రౌ : (మౌనము)

కీచ : ఈ జాజిపూవులతావి యెక్కడిది? నీ మేన నుండియా? నీ వెన్నాళ్ళయినది యిక్కడకు వచ్చి? మా యక్క నీచేత నేమిపనులు చేయించును?

ద్రౌ : (నిష్క్రమించును.)

సుదేష్ణ : (ప్రవేశించి) నాయనా! ఎప్పుడు వచ్చితివి?

కీచ : ఇప్పుడే వచ్చితిని. — ఇటుల వెళ్ళినది. ఆమె యెవ్వరు?

సు : నీవు మీ బావగారికిఁ గనంబడితివా?

కీచ : కనబడ లేదు. ఆయమ యెన్ని దినము లైనది యిచ్చటకు వచ్చి?

సు : ఎవ్వరో పరిచారిక! ఇంటివద్ద నందఱు బాగుగనుండిరా మనవాండ్రు?

కీచ : బాగుగనే యున్నారు. ఆ కాంత యెవ్వరు?

సు : ఆమె యెవరో సత్కులీన. తమ్ములందఱు బాగుండిరా? అమ్మ తిరుగుచున్నదా? విశ్రవసుఁ డాడుకొనుచున్నాడా?

కీచ : అక్కా!

ఆ మనోహర దివ్యరూపాతిశయము
మానవాంగనలందు సామాన్య మగునె?
యెచట దొరకించుకొంటివో యీవు సేవ
కప్సరఃకంఠయోగ్యమౌ నాభరణము?

సు : నీ కేమైన పిచ్చియా? మీ బావగారు నీకుఁ గబురంపించ నెంచుచున్నారు! నీవే వచ్చితివి.

కీచ : ఆ యమ యెవ్వరో చెప్పవు?

సు : ఉత్తర నిన్నుఁ జూడవలె ననుచున్నది. దానిని దీసికొని వచ్చెదను. నీవు నా గృహమువద్ద నుండుము. (నిష్క్ర)

కీచ : ఎంత పలుకరించిన మాటాడ లేదేమి? ఆ చూపులలోఁ ద్రాసమున్నది. కాని యది క్రొత్తడితన మేమొ! ఆ వదనాంచలము లేమి? యా శరీరరేఖ లేమి? ఎంత సౌందర్య నిధానములు!

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) సుదేష్ణాదేవి యిచ్చట లేదే! ఈ పూల దండ నామె కియ్యవలెనన్న నామె యెచటి కరిగెనో?

కీచ : (చూచి) అదిగో! మఱల నిటులనే వచ్చుచున్నది.
(సమీపించి) ఆ పూలమాల నీవు గూర్చిన దేనా?
అవును! నీవ కూర్చి యుందువు! లేకున్న నంత యంద
మెక్కడిది దానికి? అది యెవరికొఱకు గ్రుచ్చితివి?

ద్రౌ : (స్వ) పొరబాటున మఱల నితని గలిసికొంటిని.
(పోఁబోవును)

కీచ : (అడ్డువచ్చి) చెలి! ఇదియేమి? నీ కోమలశరీర ముప
వాస కృశీభూతము చేయుచున్నావు! ఈ మేనుమాత్రము
తపోయోగ్యమైనది కాదు. కంది, చూడు మెఱ్ఱబారినది.

ద్రౌ : (తొలఁగి పోఁబోవును)

పరిచారిక : (ప్రవేశించి) స్వామి! కీచకమహారాజ! దేవి
యుత్తరా సహితయై తమ్మెదురు చూచుచున్నది.

కీచ : (స్వ) ఈమె విషయము మా యక్కగారివలనఁగాని
బోధపడునటుల లేదు. (ప్ర) ఆమె యెక్కడ నున్నది?

పరి : వసంతపాలికోద్యానమున!

కీచ : (నిష్క్రమించును.)

ద్రౌ : ఇతఁడు ముం దచ్చటికేఁ బోవును గాబోలు. నేనేల
వీనివెంటఁ బోవలయును? తరువాత నీ సంగతి సుదేష్ణతో
విన్నవించెదను.
కుడికన్నదరుచున్నది. ఇది బాగుగాఁ బట్టిన ముసురే
కావలయును. ఇత డెవరై యుండు?

పరి : ఏమమ్మా సైరంధ్రి! ఏమో యాలోచించు
చున్నావు?

ద్రౌ : ఏమియు లేదు. సుదేష్ణాదేవి యెచ్చటకు వెళ్ళినది?

పరి : మహారాజు కీచకస్వామి వచ్చెనని యాయుష్మంతురా లుత్తరను దీసికొనివచ్చుటకున ర్తనమందిరమునకు వెళ్ళినది.
ద్రౌ : ఆమె వెళ్లుట యేల? పరిచారికలు లేరా?
పరి : కీచకస్వామియెడ నామెకుఁగల సౌదర్యమువలన!
ద్రౌ : ఎవ రీ కీచకుఁడు? మున్నెన్నడు వినలేదు.
పరి : కొంచెము గౌరవముగా మాట్లాడుము. ఆయననామము నిరుపపదముగా నుచ్చరింపరానిది.
ద్రౌ : క్షమింపుము. ఆయన యెవ్వరు?
పరి : సుదేష్ణాదేవియు, నాయనయుఁ బినతల్లి పెదతల్లి బిడ్డలు.
ద్రౌ : ఈయన యిపు డెచటనుండి వచ్చినారు?
పరి : ఆయన నివాసము విరాట నగరముననే కాని యా రాజ మందిర మీపట్టణమున కావైపుననుండును. ఎందుకు నీ వాయననుగూర్చి ప్రశ్నించెదవు?
ద్రౌ : పురుషులకుఁ బ్రవేశింపరాని యీ యంతఃపురము నీతఁ డెట్లు ప్రవేశించినాఁడు? భూమింజయాది రాజకుమా రులే ప్రవేశింపరాదే?
పరి : ఆయనకు సుదేష్ణాదేవియెడగల చన వట్టిది. అదియుఁ గాక యాయన భుజాబలమే మత్స్యధాత్రీతలమునకు రక్ష.
ద్రౌ : (మౌనము)
పరి : అతఁడు నూటుగురుతమ్ముల కన్న. సకల పరివారము తోడ నతఁడు కొలువున నిలచినచో విరాటుడు కాదు రాజు; ఆయనయే.
ద్రౌ : దుర్యోధనునకు నితనికి మంచిపోలిక యున్నది.
పరి : ఆయన మానవతీ పంచబాణుఁడు.

ద్రౌ : నేను దేవిగారిని గలిసికొనవలెను. (నిష్క్ర)

పరి : సైరంధ్రి మొదలు తానేమొ నన్నతనిగూర్చి యడిగినది. నేను గొంచెము సూచించిన విముఖవలె నటించినది. కాషాయవస్త్రములు కల్మషము దాచఁగలవు.

ఉత్తర : (ప్రవేశించి) ఓసీ! వల్లకీ! మామకు జాతీ కుసుమములు కోసికొని రమ్ము. పూలమాల గ్రుచ్చవలె.

పరి : అమ్మా! తమకై నాయ దయచేసిరే! తమకుఁ గనఁబడ లేదా?

ఉ : ఆయనను బుష్పమాల వినా నేను దర్శించను.

పరి : సైరంధ్రియొద్ద నొక టున్నది.

ఉ : పోయి తీసికొని రమ్ము!

పరి : (నిష్క్రమించును.)

ఉ : (స్వ) ప్రస్తావనలో బృహన్నలోపాధ్యాయులు సైరంధ్రిని దాము మున్నెఱుఁగుదుమనియు, హస్తినలోఁ దాము శ్రీ యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి యాస్థానమున నాట్యాచార్యులుగా నున్నప్పు డీ సైరంధ్రి యచటనే యుండెడిదనియుఁ జెప్పి యామెను గూర్చి మిగుల గౌరవముగఁ బ్రసంగ మొనర్చినారు. ఆయమ గ్రుచ్చిన పూమాల మా మామకొసంగిన బాగుగ నుండదేమో! (ప్ర) వల్లకీ! వలదు. నీవు పోయి పూచిన యా మందారవద్ద నున్న జాతులు తీసికొని రమ్ము!

పరి : (జాతులు తెచ్చి యిచ్చును.)

ఉ : ఆహా! ఈ జాతీకుసుమవాసన లెంత మనోహరముగ నున్నవి?

ప్రవేశము : సుదేష్ణ, కీచకుడు.

ఉ : మామా! ఈ పూవులు నీకై తెచ్చితిని.

కీచ : అమ్మా! సౌభాగ్యవతివికమ్మ.

సు : తల్లీ! మామయ్యకు నమస్కరింపుము.

ఉ : (అట్లు చేయును.)

కీచ : (లేవదీసి) అమ్మాయికి నాట్య మెంతవరకు వచ్చినది? మొన్న నెపుడో చూచినా నీ యమ గురువును. మనో హరముగ నున్న దా మూర్తి. సాహిత్య తేజ మాతని మొగమున గంభీరముగ నున్నది. అక్కా! అమ్మాయికి పెండ్లి యెప్పుడు?

సు : కళ్యాణపు గడియలు రావలయును.

కీచ : ఉత్తర సిగ్గుపడుచున్నది. ఎప్పుడు నేర్చితివమ్మా యిది. ఆ గురువు నేర్పినా యేమి?

ఉ : (స్వ) మామ మిక్కిలి రమ్యముగ మాటలాడు చున్నాఁడు. ఇతనిని గూర్చి కొన్ని వదంతులు చెడ్డగా నున్న వేలనో!

కీచ : అమ్మా! నీవు బాగుగాఁ జదువుకొనుము. ఇది తీసి కొమ్మ (అని మెడలోని హార మిచ్చును.)

ఉ : (గ్రహించి) పాఠశాలలోఁ బుస్తకములు వదలివచ్చితిని. సెలవు తీసికొందును.

సు : వల్లకీ! నీవు తల్లివెంటఁ బొమ్మ.

(వల్ల - ఉత్తర - నిష్క్ర)

సు : నాయనా! నీవు నాట్యశాస్త్రమున మహాప్రజ్ఞ కలవాఁడ వందురుగా! అమ్మాయి నేమియుఁ బరీక్ష చేయలేదేమి?

కీచ : సోదరీ!

ప్రథమ దర్శనమ్మె యింతవఱకు రెండు
గడియ లేనియుఁ గాలేదు కలఁగిపోవు
చున్నయది నాహృదంతరం బూఱడిలక
అంత సౌందర్యవతి ఆ లతాంగి యెవరు?
అప్సర స్త్రీస సమాజంబు లా వెలంగి
కాలిగోటి కేనియు సరిగారు సుమ్మ
ప్రకృతిలో నున్న సౌభాగ్యభాగ్య మెల్ల
నలవరించు కొన్నది యా లతాంగి యెవరు?
ఏడుదీవుల రాజ్యంబు లేలుబడికి
చిహ్నమైన కిరీటంబు శిరమునందుఁ
దాల్చుటకు యోగ్యమైన దా తలిరుబోఁడి
యంత తేజస్సు కల దా లతాంగి యెవరు?

సు : పర స్త్రీ ప్రశంస పాపహేతువు కాని యింకొక విష యము మాటలాడుము. ఆ భాగ్యశాలిని యెవరో పాపము. మన యంతఃపురమునఁ దల దాచుకొనవచ్చినది.

కీచ : అక్కా! క్షమింపుము! ఏమిచేయుదునమ్మా!

ఈ శ్రవోరంధ్రముల గింగురెత్తు చున్న
దసమమార్గణధను రుజ్ఝి తాశుగముల
వేగమునఁ జేసి సుడివడి వీచుచున్న
గాలి చేసిన యట్టి యుగ్రస్వనంబు.

సు : ఒకప్పుడు చిత్తవికార మేర్పడినను, దానిని స్వాధీన పఱచుకొనవలయును. మఱల నా ప్రశంసఁ దేకుము.

కీచ : అక్కా!

సు : రాజాంతఃపురములయం దిట్టి యిక్కట్టు లున్నవనియే యావిడ తొలుత నావద్దఁ బ్రవేశించుచున్నప్పుడు, తనున్న గౌరవముగా చూడఁగలిగిననే నావద్దఁబనిచేసెదనన్నది. ఈ యెనిమిది నెలల నుండి చూచుచుంటిని. ఆమె తులసిమొగ్గ వంటిది. ఆమె సైరంధ్రీ వ్రత మనుష్ఠించుచున్నది.

కీచ : అక్కా! నా ప్రాణములమీఁది యాస వదలుకొమ్మనెదవా?

సు : అబ్బా! ఇదియేమి? ఆమె మొగముఁ జూచినఁ బూజింప వలె నను భావము గలుగును గాని యిట్టి దురూహాలు నీ కెటుల పుట్టినవి?

కీచ : నా కామె పాదాభివందనముగూడఁ జేయవలె నని యున్నది.

సు : ఆమెకు విరాటనృపతి యంతఃపురము తలదాచుకొనునైనది. ఈ యంతఃపురము నీ యీ దుష్టభావమున కామెను లోఁబఱచదు.

కీచ : కాక నా ప్రాణములు త్రుంచుకొని పోవునా మఱి.

సు : నాయనా! ఈ యధర్మమునకు నన్ను లోఁగఁదీయకుము. మహాపౌరుషశాలివైన నీ బుద్ధి పరకాంతలపై నేల ప్రసరింపవలె?

కీచ : అక్కా! ఈ మనస్సెంతవఱకు నన్ను బాధించుచున్నది! ఆ మనోహారిణి వేరైన వినఁజాలనేని నా యీ జన్మ మెందులకు?

సు : అది నాకుఁ దెలియదు. ఆమె సైరంధ్రీవ్రత మనుష్ఠించుచున్నది. కాన నామె నిందందఱును సైరంధ్రియనియే

వ్యవహరింతురు. నీ వింత పిచ్చిలో నున్నావుగాన నీ కొక మాట జెప్పెదను. ఆమెకుఁ బతులుగలరఁట. వారు గంధర్వులు. అయిదుగురు. మహాబలశాలులు. వాయుసమాన విక్రములు. నా రామెమీఁద నీగ వ్రాలనీయరు. నిరంతర మామెను రక్షించుచుందురు. ఆమె వెంటనే యదృశ్యులై తిరుగుచుందురఁట యెల్లప్పుడును.

కీచ : నన్నెందులకు భయపెట్టెదవు?

కనరాక రిపుల నొంచెడు
ననంగుఁ డొకరుం డజేయుఁ డంతియ నా క
న్నొనల విరియించు రక్తిమఁ
గనుంగొనినదాఁక బ్రతుకగలదె రిపులకున్.

ఆ ప్రశంస కేమికాని — (అర్ధోక్తిలో)

సు : నీయందు నాకుఁగల యభిమానమునకు మంచి ఫలము కలిగించుచుంటివి. ఇంక నే నిందుండుటగూడ మంచిది కాదు. నా యిందున్నంతసేపు నీ వదుగక మానవు. నేనెంత కోపగించుకొన్న నేమి! కాని చెప్పుచున్నానువినుము! నీకిదితగదు. నాయంతఃపురముననే యిట్లు తలఁచినవాఁడవు నీ వింకెందు దురూహలకుఁ జో టివ్వవు? ఇట్లు మాటలాడుట నీవుగాన నింతవఱ కోర్చుటయైనది. ఈ యూహలింక మానెదవనియే యనుకొందును. (నిష్క్రమించును)

కీచ : నిజముగా మాయక్కగారికిఁ గోపమువచ్చినది. అవును! ఆమెతో నజ్ఞానము కతన నెట్టి ప్రసంగము చేసితిని? ఆ సౌందర్యము నన్ను వెన్నాడు చున్నది. ఆహా! సాక్షాత్కారము. ఏ మా సౌందర్యము!

సముసంధ్యామనోజ్ఞ ప్రశాంతవేళ
మలయపర్వతనిర్గతానిలకుమార
వీచికాసంచలితమయి వెల్లివిరియు
నమృతనిష్యందిమాధుర్యంబు ననుకరించు.
అతిశయితబాలకేతకి యై ప్రభాత
చంద్రికాసితనవనీతసౌకుమార్య
మై శరత్కాలసితజలదాభ మగుచు
నా హృదంతరమూలధనంబు దులిచె.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) సుదేష్ణాదేవి యీవఱకు నొంటరిగా నుండునా? అంతకంతకుఁ బ్రొద్దు గ్రుంకుచున్నది. ప్రొద్దు గ్రుంకకముందే సుదేష్ణాదేవితోఁ జెప్పవలయును. (పరిక్రమించి) అహో నేఁడు నా దురదృష్టమేమొ! ఇతని నొంటరిగాఁ గలసికొంటిని. ఇందు సుదేష్ణాదేవి యున్నదని చెప్పినదే వల్లకి! దాని ప్రవర్తన బాగుగ నుండలేదు. తొలఁగిపోయెదను గాక!

కీచ : ప్రేయసీ! నన్నేల త్రిప్పలు వెట్టెదవు?

ఒకమాట పలికి నంతన
సకియా! ముత్తెముల వరుస జారిపడునటే?
ప్రకుపితనేత్రద్వితయ
క్రకచంబులు నన్నుఁ గోయఁగా నేమిటికే?

పలుకంగరాదె యో ప్రాభాతవేళామృ
తస్యందినీరజాతసమవదన!

నను(జూడరాదె యీ నవ్యశారద కాల
  సితనవాంభోదకల్పితదృగంత!
చెఱునవ్వ రాదె యీ శ్రీకరచ్ఛవిదీప్త
  తరుణరత్నోదీర్ణదంతపంక్తి!
సుంత నిల్వగరాదె శోభాగమనరమ్య
  మధురమరాళాభమందయాన!
యెంత నిర్దయురాలవే యిగురుబోడి?
తావకీన సర్వాంగసౌందర్యమందుఁ
బ్రసవమార్దవ ముండియుఁ బైకినింత
కఠినతామార్గ మేలనే కంబుకంఠి!

దేవి! కన్నెత్తి చూడుము! నీ దృగంతభాగిరథీవాహినిలోఁ బవిత్రుడనై పోయెదను స్నానములాడి.

ద్రౌ : అన్నా! ఏమిది? ఈ వికృతాకార మేమి? నేనేమి? నన్నుఁ జూచిన నీకు మదన వికారమా? నినుఁ బరియాచి కములాడ నిచ్చగలిగిన నావంటి పిచ్చివాండ్రతో నా యాడవలె! దేవి సుదేష్ణ కోపగించును. నాకుఁ బని యున్నది. త్రోవ యిమ్ము పోయెదను!

కీచ : ఓహో! శరత్కాలచంద్రరేఖ! ఎంత మాటాడితివి? నీ కృపాపాంగములకై వేఁచిన యీ దీనునకు నిన్నెల కసటు మాటలాడి విముఖను జేసికొనును?
మాధుర్యమా! నన్నెల నీలో నొకభాగమునఁ జేరనీయక విషమ్మున దించెదు? సామాన్యముగఁ బురుషు లిట్లే ప్రథమమున బ్రేమావేశముఁజూపి యనంతరము పరిత్యజింతురనుకొందువో! మనోహారిణీ! ఇదె ఒట్టుపెట్టుకొనెదను.

రమ్యజలదమాలాసిలసౌమ్యగగన
భాగరమణీయమైన యీ ప్రావృషమునఁ
దీరుగాఁ బూఁచినట్టి మందార మిదిగో
యీ శిరోభాగమున కరం బిడుగో యుంచి!

ద్రౌ : నమస్కరించెదను. నన్నుఁ బోనిండు.

కీచ : చెలీ! నాపై నీ కింతవఱ్ఱ కేల ననుగ్రహము రాలేదు? నా పూర్వజన్మకృతపాపఫల మెంతగాఁ బాధించుచున్నది! ప్రియా! దయఁజూడు, దయఁజూడు.

(చేయి గ్రహించఁబోవును)

ద్రౌ : ఓయీ! ఎంతటి తెలివిమాలినవాఁడవు. దాసీ సంగమము లాయుఃక్షైణ్యములు. అందులో నికృష్ట దాసినైన నన్నా నీవు వరించునది?

కీచ : మదవతీ! ఆయుఃక్షైణ్యమా! కానిమ్ము! నీ సంయోగములేని యాయువుమాత్ర మేమిటికి? స్వర్గభోగము లనుభవించనా? ఆనందధామము లెక్కనా?

నీదు గాఢపరిష్వంగ నియతిఁ గలుగు
నిముస మేనియు బ్రతికితి నేని చాలు
నీ కెడము గల్గి కల్పముల్ నిండువఱకు
బ్రతికితిని యన్న! భస్మహావ్యంబ, యేల?
నీ యురోజాగ్రమునయందు నిదురలోన
మృత్యుదేవతనైన రానిమ్ము నాకు
భయము లేదే మృగాక్షి! యీ భవమువలనఁ
గలుగు లాభ మా పూర్వమే గలిగియుంట.

నీ పరిరంభమునన నిందీవరాక్షి
తఱుఁగునే యన్న యాయువు, తఱిగె నేని
మిగిలినదె యనుభూతమా మెలంత! కాక
యిపుడె గతియింతు కాదటనే లతాంగి!
(సమీపించును)

ద్రౌ : (తొలంగి) పరస్త్రీలపై నేల ప్రసరించుచున్నవి నీ దృక్కులు? నీవేమొ బాహుబలతృణీకృతాఖిలమత్స్యదేశ శాత్రవుఁడవటే! ఇది నీకు యోగ్యముకాదు. పరస్త్రీ సంగమంబునఁ గలుగుదోషమును నీవంటి దోషజ్ఞునకు నాచెప్పఁబనిలేదు.

కీచ : ప్రేయసీ! కనంబడుచున్న దివ్యజ్యోతిస్సును జల్లార్పకుము. (చేయి గ్రహింపఁబోవును)

ద్రౌ : (తొలంగి)
నావెంటన్ నిరతంబుఁ గాచికొని యున్నా రేవు రస్మత్పతుల్
ద్యావాభ్యంతరగాము లెందయిన గంధర్వుల్ స్వకీయోగ్రబా
హావిధ్వస్తసమస్తశాత్రవసమూహానంతకీర్తిస్ఫురత్
శ్రీవిద్యోతితమూర్తు లాకెలన నీ చేటింతయున్ దప్పదే!

కీచ : ఇదియా యింతవఱకు నీ యనుమానము? నీ కేమియు భయములేదు. నాబలము నాచేతనే యేలపొగడించెదవు? రాజసములు సుష్ఠుగాఁబంచు నీ మత్స్యదేశములే దానికి సాక్షులు.

ప్రసవమార్గణబాణసంపాతభీతి
నా శరీరావయవముల వాసి చూడు

నుడుచుకొని యెంత బాణము పడునో యేమొ
యంచుఁ గుంచుకొన్నవో యోసి చంచలాక్షి
ఆలస్యముచేసి నన్నేలదహించెదు? నీయాలస్యంబుకొలఁది
నా ప్రాణములునిల్చుననుధైర్యముకూడనాకుఁజెడుచున్నది.

ద్రౌ : ఓయీ! మహాగ్నిఁజూచి ఫలమని భ్రమించుచుంటివి.

కీచ : చెలీ! దయచూడుము! నీ శరీరస్పర్శచేతనే పులకిత బ్రహ్మానందముపొందు నాకేల దూరదూరము పోయెదవు?

(సమీపించును)

ద్రౌ : సుదేష్ణా! అయ్యో! నా జన్మకిది మూడవపరాభవము. సుదేష్ణా!

కీచ : అయ్యో! భూతలస్పర్శమాత్రభిన్న మైన స్వర్గ మేల నిరాకరించెదవు?

ద్రౌ : అయ్యో! నీ యీ ప్రవర్తన మీ యక్కగారి యంతఃపుర గౌరవమునకు భంగకర మైనది.

కీచ : (నివ్వెఱవోయి) మంచి సంగతి జ్ఞాపకము జేసితివి. కాని నా హృదంతరము దహించుచునే యుంటివి.

ఏ ప్రశీలతవాఃకణశ్రీప్రకాశ
మైన నిముసంబునందు నా యంగ మంటి
ప్రసవనిర్గతమకరందమసృణశిశిర
మైన నీ మేను స్వర్గసౌఖ్యం బొసంగునో!

(నిష్క్రమించును)

సు : (ప్రవేశించి) అమ్మో! సైరంధ్రి. ఇదేమి? శోకాధిదేవతవోలె నున్నది.

ద్రౌ : దేవి! చూచితివా యీదీనురాలి యవమానము.

సు : ఏమమ్మా?

ద్రౌ : నీ తోఁబుట్టువట. అతనిపేరు నాకుఁ దెలియదు. మీ రెవ్వరు లేకుండ నన్ను చెఱఁబట్టవచ్చి, దేవి! యేమని చెప్పుదును. నాజన్మ మేమోకాని సురక్షితములైన ప్రదేశములలో నేనాకుఁబరాభవములు తటస్థించుచున్నవి. చెప్పితిని గదా తొలుత నీకో, నేకానొక కారణమువలన నాపతుల యెదుటనే నిండుసభలో మున్ను పరాభవింపబడితినని. మఱల నిదిగో. భూమింజయాది రాజకుమారులుగూడ రారాని యీ యంతఃపురమున నా స్థితి యెట్లయినది?

సు : అయ్యో! ఎంతపని జరిగినది. తల్లీ! ఇది యెవ్వరితో ననకుము. నేను వానిని చీవాట్లు పెట్టి పంపించెదను. ఇంక నీవున్నంతవఱకు నతఁ డిచటికి రాకుండఁ జేసెదను. నా కెంతటి యప్రతిష్ఠ వచ్చు పని చేసినాఁడు? నా చేతనైనంత వరకు వానిబారి నీవు పడకుండఁ జేసెదను. దురపిల్లకుము.

ద్రౌ : కానిమ్ము. నీ యండఁ జేరితినిగదా! దానివలన గలుగు ప్రతిష్ఠా ప్రతిష్ఠలు నీవియే.

సు : అమ్మా! మన్నింపుము. నే నతని కన్మొఱఁగిపోవుటకే యిచటినుండి వెళ్ళితిని. నే నున్నచో నట్టిది తటస్థించెడిది కాదు. నీ విచ్చటి కెట్లు వచ్చితివి?

ద్రౌ : అతఁడు మొదట నన్నుఁ గలసికొని యేదియో ప్రసంగించ వచ్చినాడు. నేను మాటాడక యతని దప్పించుకొని నీతోఁ జెప్పవలె నని యిచ్చటికి వచ్చితిని. మీరు లేరు. అతఁ డిందుండెను.

సు : చెలియలా! యిక్కట్టులలో నున్నవారికే క్రొత్తయిక్కట్టులు. నాతో వాఁడు నీ ప్రసంగమే తెచ్చినాఁడు. నే నతని యెదుట నున్నంతవర కట్లే మాటలాడుననియు, నతని వదలిపోయిన బాగుగనుండుననియు, నేనిచటినుండి వెడలిపోతిని. నీతో నీవిషయము చెప్పి యతఁ డిందున్నంత సేపు నీవు వాని కన్నులకుఁ గన్పింపకుండ నుండుమని చెప్పుటకు వచ్చితిని. నీవు నాకు గనరాలేదు. దుర దృష్టమువలన నీ విచ్చటికే వచ్చితివి కావలె. తల్లీ! నీ కడుపుపుచ్చుకొని బతిమాలెదను. సుదేష్ణయంతఃపురమున నిట్లు జరిగెనని చెప్పుకుమయ్యా యెచ్చటను! నేను నీకింక యెద్దడి లేకుండఁ జేసెదను. అట్లు చేయ నని నా చేతిలో చేయి వేయుము.

ద్రౌ : అన్నవస్త్రము లిచ్చి పోషించితి విన్నాళ్లు. నేఁ జేడియో నా దురదృష్టమున నిట్లు ఘటిల్లినది. నీ వేమి చేసెదవు? తల్లీ! నిన్ను నే నెఱుగనా! నీపై నేదేని యని నే నేమని బ్రతుకగలను.

సు : నీ వింక పద-వల్లకీ! సింహబలుఁ డెందున్నాడు?

(తెరపడును)

* ద్వితీయాంకము *

ప్రవేశము :— కీచకుఁడు. ఉద్యానములో

సీ॥ ఈ విరహావహ్ని నన్ను దహించు నిసియుఁ
గాల్చి బూడిద చేయదు కాయ మింత
యా లతాంగి దయావ్యాపృతాక్షియుగము
ప్రాణములనోడ లే దేమొ ప్రాప్తి నాకు?

ఆ మనోహారిణి కపోలస్పర్శ గావించియో, యా జగన్మోహిని యధరామృతరసాస్వాదన మొనరించియో, గాఢముగ నాలతాతన్వీపరిష్వంగ మనుభవించియో, చివరకా ముద్దరాలి కరాంభోరుహము నంటియో వచ్చిన, నా మనస్సున కింత వేడిమి యుండెడిది కాదు.

ఏ ప్రశీతలవాఃకణ శ్రీప్రకాశ
మైన నిముసంబునందు నా యంగ మంటి
ప్రసవనిర్గతమకరందమసృణశిశిర
మైన నీ మేను స్వర్గసౌఖ్యం బొసఁగునో?

యని చివరకని వచ్చితిని. ఆమె రసికురాలయిన నా మాటలలోని రసజ్ఞత్వము దెలిసికొనదా? అప్పుడు నా భావోన్మాద మా జవరాలికి బోధపడదా?

ఊరక నాకుఁ బిచ్చియాలోచనలే కాని, యామె యప్పటి స్థితి జూచిన నా మనోరథము కొనసాగునట్లు లేదు. నే నామెను స్పృశింపఁబోయినప్పుడా పొలంతుక స్త్రీసహజమైన సిగ్గుచేతఁ గంపించినట్లు లేదు. నిజముగాఁ దన పాతివ్రత్యము పాడైపోవునేమోయని భయబడినట్లున్నది కాని— నా యప్పటిమాట లామె కసలు వినంబడెనో లేదో! అక్కటా! నా దౌర్భాగ్య మే మని చెప్పుదును!

నన్ని లతాప్రతాన మెంత వేధించుచున్నది? చల్లన గదా యని యిచ్చోటు జేరితిని.

ఇది వసంతమా? కోకిలైన గూయుచున్నదా? అకాలమున నీ కెందు కింత యలజడి!

అభినవజలధరసుందర
మిభరాజకిశోరహస్తవృతమో యను ని
నభ మింత నీ సుమాస్త్ర
ప్రభావమున కెట్లు సాయపడునో మదనా!
చాలు నే ముందు నా యంగసంధు లెల్ల
విఱుగఁబొడిచితి నీమహావేశమింత
యొప్పునే యవేళల నేమి యొరిగి పోయె
ధర జలధిలోన నీకుఁ దొందరయెగ్గాక.

నా సంక్షుభితమైన యీ దేహము కొంచెము విశ్ర మించినఁగాని తేరుకొనదు. (పండుకొనును)

వల్లకి : (ప్రవేశించి) ప్రభూ! ప్రభూ! ఏమి ఈయన మాటా డఁడు? పాపము! ఈయనను నే నెఱుంగుదును. కొంచెము కష్టమేనియు నోర్చుకొనలేఁడు.

అబ్బా స్త్రీ లెంతకుఁ జాలరు? ఏమో యభినయము! ఈ సైరంధ్రి విషయము నే నెఱుఁగనా! మహా పతివ్రతవలె నటించుచున్నది. ఏదీ, యీ విషయమున నా చెప్పి నటులఁ జేయక పోనిమ్ము. ఈమె పరువేమైన దక్కనిత్తు నేమో! ప్రభూ!

కీచ : (లేచి) వల్లకీ! యెందుకు?

వ : స్వామీ! అదియేమి? ఇట్లు పడిపోతిరి?

కీచ : ఏ మున్నది? నా ప్రాణము లా మనోహారిణి గుంజు కొనుచున్నది.

వ : చిత్తము.

కీచ : వల్లకీ! ని న్నొక టడిగెదను.

వ : మహాప్రసాదము.

కీచ : ఆమె పే రేమి?

వ : సైరంధ్రి యని వాడుక. అసలు మాలిని.

కీచ : మా యక్కగారి యంతఃపురమున నెన్ని దినములుగా నివసించుచున్నది?

వ : సంవత్సరము కావచ్చు చున్నది.

కీచ : ఆమె వృత్తాంత మింతకన్న నేమియుఁ దెలియదా?

వ : ఆమె కయిదుగురు పతు లున్నారట. వారు గంధర్వులు.

కీచ : (ఊరకుండును)

వ : ఏ మాలోచించు చున్నారు?

కీచ : నీకు నామెను నేమియుఁ జెలిమి లేదా?

వ : ఎక్కువ లేదు.

కీచ : ఆమె లోచనములలో లౌల్యమున్నది. అయిదుగురు భర్తలకు భార్యయా! ఎంత కాముకి!

వ : మీ రనునది నాకుఁ దెలియుట లేదు.

కీచ : ఆమె కనులలోఁ జిత్ర మున్నది. ఆ కన్నులు నీ కెట్లు కనఁబడును?

వ : నే నెప్పుడు నాలోచించలేదు.

కీచ : ఏమో కష్టము ననుభవించిన జీవి కన్నులవలె నుండవా?

వ : ఆ! అట్లే యుండును.

కీచ : అవి యంతియకాదు. కామోద్రేకమునుకూడ సూచించుచున్నవి. ఆ యమనుగురించి నీకేమయిన ననుమానము లున్నవా?

వ : ఆమె దేవరవారి కంత యలభ్య కాదు.

కీచ : ఏమో చెప్పుము.

వ : ఆమె రాత్రులం దప్పుడప్పు డెచటికో పోవుచునే యుండును.

కీచ : పతులు గంధర్వు లంటివే! వారును నీమెయు నేర్పరచుకొన్న సంకేతమున కేమో!

వ : అయిన —

కీచ : అప్పు డామె శీలమును మన మెట్లు శంకింపఁ గలుగుదుము?

వ : కాని పతులతో మాత్రము నిశాకాలములయందు స్వైర సంచారము సేయు మని యున్నదా?

కీచ : అదికాదు. ఆమె ప్రవర్తన యెట్టిదో తెలియవలెను.

వ : నిజమైన మాట కిటువంటి స్త్రీకి గంధర్వు లెవరు భర్తలు కాఁగలుగుదురు?

కీచ : ఎందుచేత?

వ : ఈ మాత్రము సౌందర్యమునకా?

కీచ : ఈ మాత్రము సౌందర్యమునకా! వల్లకీ! స్త్రీల సౌందర్యము స్త్రీలకుఁ దెలియదు.

వ : అయినను గంధర్వులు మనుష్యుల కెట్లు పతులు కాఁగలుగుదురు?
కీచ : ఆమె సౌందర్యమునకు గంధర్వులేకాదు. త్రిలోకాధి పతులుగూడ తల లొగ్గవలె.
వ : మీ రెన్నియైనఁ జెప్పుడు. ఆమెను గురించి నా కనుమా నము పోలేదు. వ్రతములని, నియమములని; కాషాయం బులు కౌపీనంబులు ధరించుట కేమిగాని యందఱును మనుష్యులే.
కీచ : మా యక్క సుదేష్ణ యెక్కడ నున్నది?
వ : ఆమెతో సైరంధ్రి యేమి చెప్పినదో, పట్టపుదేవి తమకై వెదకుచు వచ్చినది. నేను మిమ్ము వెదకి తీసికొని వచ్చె దను. మీ రంతఃపురమునకు పదుడని యామెను బంపించి వచ్చితిని.
కీచ : ఏమి చెప్పియుండును?
వ : ఏమి చెప్పియుండును, ఇదియే.
కీచ : మా యక్క యే మని యుండును?
వ : దేవిగారికిఁ గోపము వచ్చిన ట్లున్నది.
కీచ : కోపమే!
వ : రండు పోదము. ఆమెను బ్రసన్నను జేసికొందురుఁగాని.
కీచ : వల్లకీ! నే నిందుండి కదలఁజాలను.
వ : అయిన నేను బోయి యామెను మీయెడలఁ బ్రసన్నను జేసెదను.
కీచ : ఎట్లు?
వ : ప్రభువులు నిస్పృహులై యీ పూవుఁదీరమ్మునఁ బడి

పోయిరని, పిలచిన పలుకుట లేదని చెప్పెదను. అప్పు డామె కోపము పోవును.

కీచ : సరే. నే నిందే పండుకొనెదను! పొమ్ము!

(వల్లకి నిష్క్రమించును(

కీచ : (ఆలోచించుచు)

చారుమంగళనవ్యవర్ణాతిశయిత
లలితమృదులనీలాబ్దమాలామధురిను
పట్టువడె తదంచితకేశబంధ మందు
ఆ లలితకైశికము బంధమయ్యె నాకు!

ఆమె సైరంధ్రి యని కాని, యింకేమియుఁ దెలియదా? అంతటి యజ్ఞాతావస్థ యెందులకు? ఆమె భర్త లైదు గురా? ఈ కథ యేమో స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నది. ఆమె యెవరైన నేమి? ఆమనోహారిణికి నాయందు దయ లేదుగా!

గాఢపరిష్వంగకలితసౌఖ్యాంభోధి
తరఁగలు మచ్చిరోధార్యములగు

తత్కరస్పర్శ మొత్తమ్ములై గుమిరెడు
పులకలు మేనఁ బ్రభూతము లగు

మద్దృగంతమ్ముల మసృణచంచలవిని
లాపాంగముల్ ప్రేమదీపిక లగు

నా మూర్తి కా చిరంటీమందహాసచం
ద్రికలు మున్నాకడు దీర్ఘికలె యగుచు

ఆ విలాసిని పయ్యెద యంచె నాకు
రేఁబవల్ నిద్ర లగు నామె మృదుమనోజ్ఞ
సు ప్రసన్నాననప్రభాజ్యోత్స్నలంద
యీ హృదయ తాప మడఁగునయేని నాకు.

నా ప్రాణములు జివ్వన లాగుచున్నవి. కొంచెము విశ్రమించెదను. (పండుకొనును)

ప్రవేశము—సుదేష్ణ, వల్లకి

సు : వల్లకీ! తమ్ముఁ డెచ్చట?

వ : అమ్మా! ఇటు నిటు. ఇదిగో యీ లతావలయమునొద్ద నొడలు తెలియక పడియున్నారు.

సు : (చూచి) నాయనా! సింహబలా!

వ : అమ్మా! నేను బిలచితిని. పలుకలేదు.

సు : అయ్యో! ఇదియేమి? దీనికి గారణము?

వ : ఎట్లు తెలియఁగలదు?

సు : వైద్యుని బిలుచుకొని రమ్ము నీవుపోయి.

కీచ : (లేచి) ఏమమ్మా! అంత నిర్దయ. ఎవరా వైద్యుడు? మీ రనుకొనుచున్న మాటలు నేనువినుచునే యున్నాను. ఓపిక లేక మాటాడలేదు. నా యీవ్యాధికిఁ చికిత్స చేయించనెంచెదవేని యా వెజ్జు నెవరో పిలుచుకొని వచ్చుటేల?

సు : ఇంక నదియే ధోరణియా? పరకాంతలపై నింతదురూహ గల నీవు బాగుపడవు. సైరంధ్రి యెవ రనుకొంటివి? మత్స్యదేశాధీశుని యంతఃపురపరిచారిక. ఆమెమీద నీఁగ వ్రాలినచో విరాటనృపతికిఁ దలఁపరాని తలవంపు. మత్స్యదేశమునకు నీ వండ వనుమాట నిజమే. నీ యండ దేనికి

మాకు? ధర్మము నడుపుటకు; న్యాయము దీర్చుటకు. రాజులు గలరు. రాజాంతఃపురములు గలవు. ఇట్టి యపభ్రంశపు పను లెందును జరుగవు. నా గొంతులోఁ బ్రాణముండువఱకు నీ కా స్త్రీ లభింపదు. నీయంత బాహాబలశాలులు కాకపోవచ్చునుగాని నా భర్తయుఁ బుత్రుఁడును నంత తేజోదరిద్రులుగారు. నీకు నిజముగా నా లతాంగి మీఁదనే యభిప్రాయముండెనా మొట్టమొదట మత్స్యదేశమును భిన్నముజేసి మాయందఱ కుత్తుకలు గోసి యనంతర మానెను హరించుకొని పొమ్ము. (నిష్క్ర–)

కీచ : హా! హా! ఇవి యేటి మాటలు. అక్కా, నన్ను రక్షింపు మని కాళ్ళఁబడితినిగాని యధికారము జూపించితినా? ఆమె కంత తొందర యెందులకు? ఈ మన్మథానల మోర్చుకొనలేక నే నుండగాఁ ద న్నే మంటిని? విరాటనృపతి నా వలననే బ్రతుకుచున్నాఁడా? నేనే యతని రక్షించుచుంటినని యంటినా?

ఈ మహాంబోధిఁ దరియించు టెట్లు? అబ్బా, శూలముల వంటి మాటలు! ఆమె నిందాక వదలిపెట్టినది యిది తన యంతఃపురమని గదా! నిజముగా రాజ్యమంతయు నా భుజబలముమీఁదనే యాధారపడియున్నను నేను వారికి నమ్రుడనయియే యుందునుగాని రాజసపుపోకడలు పోను. అక్కా! ఇంతమాత్రము తెలిసికొనలేకపోతివి. సింహబలుడు నేడో రేపో యీ మన్మథానలమునఁబడి నశించి పోయినప్పుడు శాత్రవులు మత్స్యదేశము నాల్గువైపుల నుండి చుట్టుముట్టినప్పుడు, నామాట నీకు జ్ఞాపకము రాఁ

గలదు. అపు డనుకొందువు, "అయ్యో! అంత వినయవంతుడైన తమ్ముని చేతులారఁ జంపుకొంటిమే" యని. అప్పుడు మీ కెవరు సాయపడుదురు? సైరంధ్రిపతులైన గంధర్వులు వచ్చి సాయపడుదురు గావలయు.

వ : స్వామీ! నిరాశఁ జెందకుఁడు.

కీచ : మొట్టమొదట నీ మాలిని వచ్చి కొలువునఁ బ్రవేశించినప్పుడు నీ వున్నావా?

వ : చిత్తము.

కీచ : అప్పు డీమె యేమని చెప్పి ప్రవేశించినది? అప్పటి మాటలు జ్ఞాపకము చేసికొని యొక్కొక్కటే నెమ్మదిగ నన్నియుఁ జెప్పుము.

వ : తనపేరు మాలినియనియు, దాను గూడు బట్ట యిచ్చిన సేవఁజేసెద ననియుఁ నీచవృత్తిఁ జేయననియు తానొక్క సంవత్సరముకన్న నిందుండ ననియుఁ జెప్పినది.

కీచ : ఒక్క సంవత్సరమేనా! తరువాత!

వ : తన విరోధు లెవరో, నిండుసభలోఁ దన్ను దలపట్టుకొని యీడ్చి రనియు, నీ సంవత్సరమైన తరువాత తనకు మంచి రోజులు వచ్చుననియు — అప్పు డా పగ తీర్చుకొను నఁట.

కీచ : ఇది నా కొకవిధముగాఁ దోచుచున్నది.

వ : ఏ విధముగా?

కీచ : వల్లకీ! మా యక్కగా రన్నమాటలు నీ వన్నియు విన్నావుగద.

వ : చిత్తము.

కీచ : మఱి యే గతి?

వ : ఈ కార్యభారము నామీఁద వేయుఁడు.
కీచ : నీ వెట్లు చేయఁగలవు?
వ : దేవరవారి దయయున్న నది యెంతసేపు?
కీచ : ఎట్లో చెప్పుము.
వ : సైరంధ్రి యర్ధరాత్రములయం దప్పుడప్పు డెచ్చటికో వెళ్లుచుండునని మీతోఁ జెప్పితినే. ఇప్పుడు దేవిగారివద్దకు బోవుచుఁ ద్రోవలో నామె కనంబడ నడిగతిని.
కీచ : ఆమె యే మన్నది?
వ : ఏమన్నది! మొగము వెలకిల వేసినది: మఱల దెలివి తెచ్చుకొని అది నీ కెందుకు? అన్నది. ఇది యంతయు నేను బయటపెట్టనా యని బెదిరింపగా చెప్పుకొనుము. నా భర్తలవద్దకుఁ బోయితి నన్నది.
కీచ : మఱి యట్లయిన నిం కేమందువు?
వ : స్వామీ! అదికాదు. నిజముగా నామె భర్తల వద్దకే పోయెనేని యామె మొట్టమొదట నే నడిగినప్పుడు మొగము తేలవేయవలసిన యవసరమే లేదు. ఇది తరువాత గ్రుక్క ద్రిప్పుకొని యనినమాట.
కీచ : సరి, దానికేమి! నీ విప్పు డికార్య మెటుల సాధించగలవు?
వ : ఆమెను మీ యింటికి బంపించెదను.
కీచ : (ఆశ్చర్యముతో) అది యెట్లు సాధ్యము?
వ : సుదేష్ణాదేవికి మదిర యన్న మిక్కిలి యిష్టము. తమ యింట దొరకునంత మంచి మదిర భూమండలంబున నెందును లేదుగద. కావున మీ యింటనుండి మదిరఁ

పెచ్చెదనని నేను చెప్పెదను. తరువాత నే నేకో పనిమీఁద నున్నట్లు నటించి సైరంధ్రి నీ పనిమీఁదఁ బంపించెదను.

కీచ : ఆమె రాదేమో!

వ : అయ్యో! ఇది సేవావృత్తి. దారిలోఁ ద్రాచుపాము కాపువేసికొని కూర్చున్న దని తెలిసినను వెళ్ళి తీరవలెను.

కీచ : వల్లకీ! అంత మోస మెందులకు?

వ : దేవరవారి చిత్తము.

కీచ : ఆహా! ఇదేమి?

ఒకయెడ నిది న్యాయము కా
దు కాదనియె యంతరాత్మ చూపించెడుఁ ద
ప్పక చేయకున్న నసువులు
పెకలించెడినో మరుండు పీతదయుండై

వల్లకీ! నీ యీ మోసము సుదేష్ణాదేవికిఁ దెలిసినచో!

వ : ఆమె మీ మీఁద నిప్పుడు కోపగించి పోయినదా? ఇదే యామె నీరాత్రియెల్ల వేధించును. ఆమెను నిద్దుర పట్టదు. "అయ్యో! సింహబలు నల్లెందుకంటి" నని తహతహ పడుచుండును. అప్పుడు కొంచెముమద్యముత్రాగి నిదురించిన శాంతిగా నుండు నని చెప్పి మత్తు పదార్థము గలిపి యామెకుఁ ద్రాగించెదను.

కీచ : సైరంధ్రి నీమాటలమీఁద రాక సుదేష్ణాదేవి యాజ్ఞ పుచ్చుకొని గాని రా నను నేమొ.

వ : ఆ మత్తులో దేవి ప్రతిదానికి ఊఁ, ఊఁ, యని యంగీకారమే.

కీచ : తరువాత నిది యామెకుఁ దెలిసిన!

వ : ఒక్కసారి సైరంధ్రి తమ యింటికి వచ్చిన తరువాత వాని విషయమునుగూర్చి యామెతోఁ జెప్పినది యెవరు? సైరంధ్రి యేమంత పిచ్చిదా? రానున్న సిరికి మోకాలడ్డు పెట్టుటకు. ఆయింట రాజభోగముఁ జూచి యామె మరల నీ యంతఃపురమునకు వచ్చినగద.

కీచ : వల్లకీ! మఱి సైరంధ్రి యెప్పుడు వచ్చును?

వ : ఈ రాత్రి వచ్చునో రాదో! తెల్లవారు వఱకుఁ దమ గదప దగ్గర నామె యుండఁగలదు.

కీచ : ఇది నిజమేనా!

వ : సంశయము లేదు. సెలవు.

(నిష్క్రమించును) (తెర)

* తృతీయాంకము *

ప్రవేశము—సుదేష్ణ

సుదేష్ణ : నే నన్నిమాట లనినను జవాబుకూడఁ జెప్ప లేదు. నాయం తెంత వినమ్రుఁడు! అట్టివాని నూరక పట్టుకొని యెన్నిమాటలు, ఎట్టెట్టి మాట లంటిని? ఇతఁడేమి ధూర్తముగాఁ బ్రవర్తించెనా?

అతని భుజాబలమున మత్స్యదేశములు శత్రుభీకరముగా నున్నవి. మత్స్యదేశములు ధర్మభూయిష్ఠము లన్నచో నది యతని భుజోపార్జిత పౌరుషమువలన. అతఁడన్న నా మనోనాథునకు నెంత గౌరవము! అతని నంతగా నుపాలంభించుట తప్పే.

అయినను నంతమాత్ర మనవలసినదే. అతఁడు నా మాట లెక్కసేయఁడా? చేయక? మాలిని విషయమున దుష్టముగాఁ బ్రవర్తించవలె. అది యెన్నటికిని జరుగనేరదు. జరిగినచో నిక నాది యతఃపుర మేమిటి? ఇతఁడేమిటి? ఉత్తరుఁడైన నిట్టి పని జేసిన నిందార్హుఁడు. శిక్షార్హుఁడు.

ఎంతగా నిశ్చయించుకొనినను నతని నిట్లు పలికిన తరువాత నా మన స్సంత శాంతముగా లేదు.

(వల్లకి ప్రవేశించును)

సు : వల్లకీ! మా సింహబలుఁ డే మైనాఁడు?

వ : వారి యింటికి వెళ్ళినారు.

సు : నే నట్లనఁగా నే మన్నాఁడు?

వ : పాపము, కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకొన్నారు.

సు : అయ్యో!

వ : మీ రప్పు డెటువంటి మాటలన్నారు. వారు చాల మంచివారు గనుకనే యూరకున్నా రని నాయుద్దేశ్యము.

సు : ఊరుకొనక ఏమిచేయు నందువు?

వ : దేవిగారిని వారేమి చేయఁగలుగుదురు? వారికిఁ గోపము వచ్చెడిదే యింకొక రైనచో.

సు : అవును. అతనికిఁ గోపము రాలేదు.

వ : మీరు వచ్చిన తరువాత "వల్లకీ! మా యక్కగారు చూచితివా న న్నెట్టి మాటలన్నదో! ఛీ! యింక నాబ్రతు కెందుకు? ఆమెచేత నిట్టిమాటలు పడి నే నీ యంతఃపుర మున నుండుటకన్న సిగుమాలినపని లే" దని వెళ్లిపోయి నారు.

సు : ఇంక నిక్కడకు రాఁ యేమి?

వ : ఏమో!

సు : అతఁ డీ పాటి కెంతదూరము వెళ్లి యుండును?

వ : రథ మెక్కి వెళ్లిన యాయన యెంతదూరమైన వెళ్ళును.

సు : వల్లకీ! నిజముగ సింహబలునకుఁ గోపము వచ్చినదా?

వ : గోపము నాకుఁ దెలియదుగాని దుఃఖము వచ్చినది.

సు : అది సరియేకాని పాప మా పతివ్రత జోలి తన కెందుకు?

వ : అమ్మా? ఎవ్వరి సంగతు లెట్టివో! అందఱకు నెట్లు తెలియును?

సు : నా కీ నాడు తలనొప్పిగా నున్నది.

వ : అది తలనొప్పి కాదు.

సు : మఱి యేమి?

వ : కీచకమహారాజుగారి నన్యాయముగ నట్లంటిరేమో యని తను మనస్సులో నున్న యాందోళన.

సు : కావచ్చును:

వ : కొంచెము విశ్రమింపుడు.

సు : (పండుకొనును.)

వ : అమ్మా! ఇప్పు డెట్లున్నది?

సు : వల్లకీ! సైరంధ్రిని బిలువుము.

(వల్లకి నిష్క్రమించును)

సు : సైరంధ్రి గొంతుక యెంత మంచిది! కంచు గీచిన ట్లుండును సంగీతము విన్నచో నా తలనొప్పి తగ్గునేమో! సైరంధ్రి యెవ్వరో! ఆమె రాజాంతఃపురముల సేవ జేయుటకుఁ దగనిది. ఆమె కేమైన పని జెప్పవలెనన్న నాకుఁ దల కొట్టుకొన్న ట్లుండును.

వ : (ప్రవేశించును.)

సు : సైరంధ్రి యేది?

వ : వచ్చుచున్నది.

సు : (స్వ) ఆమె పట్టమహిషి యగుటకు యోగ్య. నడచుచున్నప్పుడు కలహాంసవలె నుండును. తొందరగా నడువనే లేదు.

సైరంధ్రి : (ప్రవేశించి) దేవిగారు నన్నుఁ బిలువనంపిరి.

సు : అమ్మా!

సై : ఈ సంబోధనమే నీ యాభిజాత్యముఁ జెప్పుచున్నది.

సు : నాకుఁ దలనొప్పిగా నున్నది.

సై : ఏమైన శ్రమ గలిగిన దేమొ.
సు : ఏమియు శ్రమ లేదు.
సై : గాలి యంత బాగుగ లేదు. వలిగాలి వీచుచున్నది.
సు : మబ్బులు బాగుగాఁ బట్టిన ట్లున్నవే.
సై : కొంచెము సన్నని తుప్పర పడుచున్నది.
సు : వల్లకీ నీవు దుప్పటి తీసికొని రమ్ము. (వల్లకి నిష్క్ర.)
సై : ఎందుచేత వచ్చినట్లు తలనొప్పి?
సు : వల్లకి దుప్పటిఁ దెచ్చినదా?
వ : (ప్రవేశించి) ఇదిగో! కప్పుకొనుఁడు.
(సుదేష్ణ కప్పుకొనుచు)
సై : (స్వ) బంగరు జరీయంచుఁ గల నీ సేలువ కప్పుకొన నీమె సూర్యకిరణములు వ్యాపించి తళతళలాడు తెల్ల మొగిలుచేఁ బ్రకాశించు సంధ్యావతివోలె నున్నది!
సు : (వల్లకితో) నీవు వెళ్లుము. (వల్లకి వెడలిపోవును.)
సై : మొగముమీఁదగూడఁ గప్పుకొనుఁడు.
సు : ఊపిరాడదు. నా తలనొప్పి యుపశమించుట కేదైనఁ బాడి వినిపించుము.
సై : వర్షర్తువును గూర్చి పాడుదునా?
సు : పాడుము.

సైరంధ్రి :

స్వైరీభవత్కేశభారాయితోత్తాల
కాదంబినీస్నిగ్ధ కాంతి యగుచు
మసృణకేశనిబద్ధకుసుమమాలాయిత
సౌదామినీప్రభాజాల యగుచు

అనినిరంతరపతత్ ద్రుతవర్ష బిందు సం
 పూరంబున రసార్ద్రమూర్తి యనుచు
శ్రీబలాకావధూటీబద్ధమాలిక
 ద్యన్నూత్నమౌక్తికహార యనుచు
పతి పరిష్వంగమునకయి బడలియుండి
క్రొత్తంగా వేసమును గూర్చుకొన్న వధువు
వలె వినూత్న భావములందుఁ దోలుసులాడు
వారిబిందుల కన్నీట వర్షఋతువు.

సు : తలనొప్పి కొంచెము తగ్గినటుగా నున్నది. ఇంకొక గీత
మును బాడుము.

కడిమి పూచినదొ లేక చిగిర్చినదొ యంచుఁ
 దొంగి చూచినది విద్యుల్లతాంగి
యెదురుగా నరుదెంచు భృంగమ్మునకు స్వాగ
 తమ్ము పాడినది మందారసుమము
పతిసంగమార్థమ్ము పరువులెత్తినది శై
 లాగ్రనిస్స్రుత నిర్ఝరాబ్జనేత్ర
సిగ్గుచెందినది పచ్చికబయ ళ్ళనుపేరి
 పులక లందినయట్టి పుడమి పడఁతి

నవ జలదమాల సేయు గానంబులకును
నవమయూరాంగనలు సల్పు నాట్యములకు
భరతశాస్త్ర దేశికమాళి పాఠశాల
వోలెఁ జూడ ముచ్చటయయ్యెఁబో వనంబు.

ప్రథమవర్ష బిందువుల పైఁ బట్టువడిన
ప్రకృతి యేవిధమ్మైన మఱల్చుకొన లేక
యీ బలాక లాకాశపు టెల్లలందు
నందు నాబద్ధనిశ్రేణులై మెలంగు.

శ్రావణముచేత నిల్లి యాషాఢమాస
బహుళపక్షమ్ము హరియింపఁబడియె నేమొ
యెంతదళ మయి క్రమ్మిన ఏ జలదము
లమృతనిష్యందములు హృదయాంచలములు

నవవయఃప్రౌఢ లైనట్టి నాతుకలు వ
సించు నీ సౌధపుగవాక్షసీమలందు
నీలజలదశకలరమణీయములును
బహుమనోజ్ఞము లగురుధూపములు గ్రమ్మె

ఏమీ! ఈమె నిద్రపోయినదా యేమి? నే నిం కిందుండి పోయెదను.

సు: (అర్ధనిద్రలో) వల్లకీ! కీచకుని బిలుచుకొని రమ్ము.

సై: (బెదరి తనలో) ఇదియేమి? అతని పేరిప్పు డేందులకు? (ప్ర) అతఁ డిప్పు డెందుకు?

సు: (అర్ధ నిద్రలో) అతని నే ననరాని మాట లంటిని. సైరంధ్రి మాటలు నమ్మితిని.

సై: సైరంధ్రి యబద్ధము చెప్పిన దందురా?

సు: (అ-ని) ఆమె యట్టిది కాదు.

సై: (స్వ) ఈమె బెదరుచున్నది. పాపము; ఈ రాజ్యము వాని భుజబలముమీఁదనే యాధారపడి యున్నదఁట.

ఆతఁడు పోయిననేమి? సుదేష్ణా! నీకు వచ్చిన భయము లేదు. సంవత్సరము నీ రాజ్యమునఁ దలదాచుకొన్న కృతజ్ఞత మీా రాజ్యరక్షణార్థము పాండవ సింహములచేత నేమి చేయించలేదు? (ప్రకాశముగ) దేవి! నిదురపొమ్ము. ఇంకొక గీతము పాడెదను. అప్పుడే చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి.

ఈ శిశిరవాయువులు సన్నయీాల వేయు
నల్లనల్లన తరుశాఖలందుఁ జేరి
ప్రణయినీనవ్యసంకేతపద్ధతులను
నెన్నిదినములుగా నేర్చుకొన్న వగనో.
ఇంటిచూారుల నుండి స్రవించు నీటి
బొట్టు లొకరీతిగాఁ బడి భూామిమీాద
సరియగు నెడము గలిగి నిస్వనము సేయుఁ
బుడమిపైఁ జిన్నగుంట లేర్పడెడు నట్లు.
అరవిరిసినట్టి కలువలయందు జేరి
మురిసికొనుచున్నయవి నీటిబొట్లు వరుస
నాడుకొన నింటిమూాలలయందుఁ జేరి
మెల్ల ముడుచుక కూర్చున్న పిల్లలట్లు.

ఈమెకు నిద్ర పట్టినది. నేను బోయెదను. (నిష్క్ర-)

వ : (ప్రవేశించి) సైరంధ్రిపోయి యెంతసేపైనది. మత్తుపదార్థముఁ గలిపి మద్యము సిద్ధము చేసితిని.

సు : (అర్ధ నిద్రలో) వల్లకీ! నీవు కీచకుని యింటికి బొమ్ము.

వ : మద్యము దెచ్చుటకా?

సు : (అర్ధ నిద్రలో) మంచి మద్యము దీసికొనిరా!

వ : తీసికొని వచ్చితిని. పుచ్చుకొనుఁడు.
సు : నాకుఁ గన్నులు తెరుపుడుపడుట లేదు. నీవు నన్ను నెమ్మదిగఁ గూర్చుండఁబెట్టి యిమ్ము.
వ : (అట్లు చేయును)
వ : ఎట్లున్నది? ఇది మీ తమ్ములు కీచకమహారాజుగారి కొరకుఁ జేయఁబడినది.
సు : (పండుకొనును)
వ : ఇంకఁ గొంచెము తెప్పించనా?
సు : ఊఁ—
వ : సైరంధ్రి వెళ్ళి తీసుకొనివచ్చెద ననుచున్నది.
సు : ఊఁహూ.
వ : ఆమెయే వెళ్లెద నన్నది.
సు : ఊఁ.
వ : సైరంధ్రి యిప్పు డేమి చేయఁగలదు? నేను ముందు వసారాలో నిలఁబడెదను. సైరంధ్రితో నెమ్మదిగా మాట్లాడ వచ్చును. నేను రాకముందే యీమెకు నిద్ర పట్టినది. సింహబలునితో సైరంధ్రిని నే నడుగనిదే యడిగతి నని చెప్పితిని. కాని మ్మిప్పు డడిగెదను. వచ్చుచున్నది.
సై : (ప్రవేశించి లోనికిఁ బోఁబోవును)
వ : దేవిగారు నిద్రపోవుచున్నది. ఎవరిని లోనికి రానీయ వద్దన్నది.
సై : (తిరిగి పోఁబోవును)

వ : మాటమ్మా! ఏ మంత తొందర! ఇప్పు డెంత ప్రొద్దు పోయినది?

సై : ఒక జాము ప్రొద్దుపోయి యుండవచ్చును.

వ : ఇప్పుడు నీవు నడచి యొంటరిగా నెక్కడికైనఁ బోఁగల్గుదువా?

సై : ఎందుకుఁ బోవలయును?

వ : కాదు. వెళ్ళవలసి వచ్చినచో వెళ్ళఁగలవా?

సై : నీ వన్నమాటలు నా కర్థ మగుటలేదు.

వ : అది కాదమ్మా! నీకు భయము లేదా యని.

సై : నీకు భయము లేదా?

వ : నాకు భయము గనుకనే నీవు వెళ్ళఁగలుగుదువా యని యడిగితిని.

సై : నాకును భయమే.

వ : అవసరమైన పని యున్నదో?

సై : తప్పనిసరికిఁ బోదుముగాని భయ మెట్లును భయమే.

వ : నీకు భయము లేదు. నీవు రాత్రులం దెచ్చటికైనఁ బోఁగల్గుదువు.

సై : ఈ చమత్కారము బాగున్నది.

వ : ఎందుకమ్మా కోపము? నీకు భయము లేదని నాకుఁ దెలియునుగాన నే చెప్పితిని.

సై : ని కెట్లు తెలియును?

వ : అప్పుడప్పుడు నీవు రాతురులందు నొంటరిగా మే మందఱము నిద్రపోగాఁ జూచిపోవుచుందువుగా!

సై : అవును. పోవుచుందును.

వ : అందుకనియే భయము లేదన్నాను.

సై : ఊఁ. భయము లేదు.

వ : ఇటువంటి రాత్రులందుఁగూడ భయము లేదా?

సై : ఏమో యది నీ కెందుకు?

వ : మన కేమి మాటలు లేవా? విరోధమా మనకు? అట్లు మాటలాడెద వేమన్నా?

సై : చెప్పఁదలఁచిన దేదో చెప్పుము. అనవసర ప్రశంస యెందుకు?

వ : నిన్నొకమాట యడిగెద ననుకొన్నాను. నీవు కోపపడిన చో నెందుకు?

సై : అవును, ఎందుకు?

వ : నాకు నడుగవలయు ననియే యున్నది.

సై : అడిగిన నడుగుము లేదా లేదు.

వ : నీ వట్లు పోవుచున్నది యెక్కడకు?

సై : నా భర్తలు గంధర్వు లైదుగు రుంటిరంటినే, బాహుబలతృణీకృతనిఖిలశాత్రవవీరులు! వారియొద్దకు.

వ : అబద్ధము.

సై : నోరుమూయుము.

వ : ఓయబ్బ! మిగులుమాట లెందుకు? నీ విప్పుడు తక్షణము కీచకమహారాజుగారి యింటికిఁబోయి సుదేష్ణాదేవికి మద్యముఁ దీసికొనిరావలయును. ఆమెకు మిక్కిలి తల నొప్పిగా నున్నది. తన్నెవరును మాటలాడించరా దన్నది. ఆయనగారింటివద్ద మంచి మద్యము దొరుకును. ఆయన ప్రత్యేకముగఁ దన యక్కగారి కని మదిర నిలువఁ

జేసి యుంచును. అది త్రావినగాని యామెకు శిరో భారము శమింపదు.

సై : అతని యింటికి నేను బోను.

వ : ఇది పనికత్తె యనవలసిన మాటయేనా?

సై : ఇంత చీఁకటిలో నెటు?

వ : ఏమో, ఎట్లో!

సై : నిజముగా నన్ను దేవి యచ్చటకు వెళ్లు మన్నదా?

వ : వెళ్లు మనలేదు. నేనే చెప్పితిని.

సై : వెళ్లుమన్నచో వెళ్లెదను. ఆమెను కనుగొని మఱి పోయెదను.

వ : ఆ యమ నిద్దుర లేపవ ద్దన్నది.

సై : నీ మాట నేను నమ్మను.

వ : నమ్మక పోయినచో నిక్కడ నూరకే కూర్చుండి సుదేష్ణాదేవిగారి కందాలోఁ బడి తినుచుండుము. వారి పనులను మాత్ర మక్కఱకు రాకుము. నా సొమ్మేమి పోయినది? ఆమె నీతోఁ జెప్పుమన్నది. నేను నీకుఁ జెప్పితిని. నీవు చేయుము. చేయక పొమ్ము. ఆమెచేత నీవు పని చేయించుకొందువో, యామెకే నీవు పనులు చేసెదవో యది మీకుఁ దెలియవలెను. నా కేమి తెలియును? (నిష్క్రమించును.)

సై : ఇది యేమో పన్నాగము పన్నినది. నే నీరాత్రి కీచకుని యింటికా? ఈ యర్ధరాత్రమున నా? ఏ పిడుగైనఁ బడినచో నేమియగుదును. హాయి! నా భర్తలు బ్రతికి పోదురు. స్త్రీ చిత్తము పురుషుని భాగ్యమన్నారు. నా

భర్త లిట్టి మహాపద లనుభవించుట నా మూలముననే గదా!

నేఁ డింత కథ జరిగిన తరువాత నన్ను వానియింటికిఁ బంపునా సుదేష్ణ? ఆమె యట్టిది కాదే! వల్లకి యేవైన దుష్టపు మాటలు చెప్పి యొప్పించెనా? వల్లకి యీ కోపముఁ జూచిన సుదేష్ణ చెప్పినట్లే యున్నది.

ఎఱిఁగి యెఱిఁగి పులియున్న పొదలోని కెట్లు పోదును? ఆహా! సేనావృత్తి యెంత చెడ్డది? నేనిప్పుడు పోకపోతినా నా భర్తల ధర్మమార్గ సంచారిత్వమునకు నా మూలమునఁ గళంకము రాఁగలదు. మాట నిలుకడకై . సకల రాజ్యమును దృణముగాఁ బరిత్యజించిన యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి ధర్మపత్నినై నే నిట్టి యధర్మ మే మని చేయను? మరణ మైనను రానిమ్ము. యజమానురాలి యాజ్ఞ చేసి తీరవలయును.

ఈ యర్ధరాత్రమున నచ్చటి కెట్లు పోదును? పోదును బో! దారిలో నాకేమి? నా యీ ప్రాణము పిడుగుపడినను బోదు. ఇం కెన్ని కడగండ్లు పడవలసి యున్నదో!

తీరా, యచ్చటికిఁ బోయిన తరువాతఁ గీచకుఁడు పునః యట్లే ప్రవర్తించినఁ జేయవలసిన దేమి? నే నీ యర్ధరాత్రమున నెంత యాక్రోశించిన నెవ రడ్డు పడెదరు? ఎట్టులైన ఱే పుదయమున నైనచో నేమో, భారమంతయు సర్వేశ్వరునిపై వైచి పోయెదను.

వల్లకి యబద్ధము చెప్పినదేమొ. సుదేష్ణనే కనుగొనెదను.

సు : వల్లకీ!
సై : ఎందుకమ్మా!
సు : సైరంధ్రి కీచకుని యింటికి వెళ్ళినదా?
సై : (స్వ) ఇప్పటి కనుమాన నివృత్తి యైనది.
సు : దాహము.
సై : తెల్లవారక ముందే పోవలయునా?
సు : ఊఁ.
సై : ఈ గాఢాంధకారమునఁ బోవు టెట్లు?
సు : అయ్యో! దాహము.
సై : తెల్లవారిన తరువాతఁ బోయెదను.
సు : ఊఁ
సై : తెల్లవారువఱకుఁ గీచకుని యింటివద్ద నుండవలయును. ఇప్పు డెంత ప్రొద్దుపోయినది! అదిగో బాజారమున గడియలు కొట్టుచున్నారు. రెండు జాములు దాటినది. కాఱు చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి.

(వల్లకి ప్రవేశించును)

సై : వల్లకీ!
వ : నాతో నీ కేమి పని?
సై : మఱి నీవేకదా నన్నుఁ గీచకుని యింటికి బొమ్మన్నది.
వ : వెళ్లెదవా?
సై : వెళ్ళ నక్కఱలేదా?
వ : వెళ్లెదవా? అది చెప్పుము
సై : ఊఁ
వ : సరే వెళ్లుము.

సై : మదిరకుఁ బాత్ర కావలయును. ఆయనయే యిచ్చె దరా?

వ : ఇక్కడనుండియే తీసికొని వెళ్ళవలయును.

సై : నీవు తెచ్చిపెట్టుము.

వ : మంజీరకుని నీవే యడుగుము. కొట్టులోనుండి తెచ్చి యిచ్చును.

సై : నే నెప్పు డిదివఱ కతనితో మాట్లాడలేదు.

వ : ఇప్పుడు క్రొత్తఁగా మాట్లాడుము.

సై : పరపురుషులతో నేను మాట్లాడను.

వ : నేను?

సై : నేను వ్రతమున నుంటినిగదా!

వ : మఱి కీచకమహారాజుగారితో నెట్లు మాట్లాడెదవు?

సై : (మౌనము)

వ : నా కెందుకు? ఇదిగో సువర్ణపాత్ర. ఇందాఁకనే తెచ్చితిని.

సై : తెల్లవారనిమ్ము.

వ : దేవిగారికిఁ దలనొప్పి యప్పటి కెక్కువ కాదా! నీ యిష్టము. (నిష్క్రమణ)

సై : సుదేష్ణ నన్నీ పనికి నియమించినదేమి? ఏమో! ఈమె పయోముఖ విషకుంభమేమో! ఏమి కానున్నదో!

(తెరపడును)

* చతుర్థాంకము *

నిశాభాగము. ప్రవేశము – కీచకుడు

కీచకుడు : ఆమె కాముకియే.

అరమూతల కన్నులు సుం
దరవక్రాపాంగములు వృథా సంచలదు
ద్ధురచేలాంచలములు నా
తరుణి హృదయభావములను దాచక చెప్పున్

నాలో నుద్భవించిన యీమహాగ్ని చాలదా! ఎందుల కీ గాలి యింత నిప్పులు చెఱుగుచున్నది? ప్రియా! నీ మూలమున నా కీ వర్షాసమయ శర్వరియందుఁ గప్పుకొనుటకు దుప్పటికూడ నక్కఱలేక పోయినది.

ఈ మేఘము లింత గర్జిల్లుచున్నవి. ఇవి సింహములా యేమి? శబర కన్యకలచేత నావృత మైన వనమ్మువోలె నల్లని యీ యాకాశ మీ జీమూతములచేత నెంత యొప్పుచున్నది! అదిగో మెరయుచున్నది.

ఓ జలదకన్యకా! యంద మొలుకుచున్న
నీ జఘనభాగమున రమణీయమైన
లలితసౌదామనీమేఖలానిబద్ధ
దృష్టి నగు నన్నుఁ గికురించె దేల యిట్లు?
శ్యామల మనోజ్ఞ మైన నీ చక్కఁదనము
తలఁచుకొన్నకొలంది యీ పులక లెత్తు,
మోహనాంగి వింత రసార్ద్రమూర్తి వచల
కఠినతామార్గముల నేల కాలువెట్ట?

మిత్రుఁడు శారద్వతుఁడు రాలేదు. నా కీ బాధ యేమో యపనయింపరానిదిగా నున్నది. వానలో రాలేక యూర

కున్నాఁడేమొ? మా మైత్రి యట్టిది కాదే. పిడుగులు పడుచున్నను రావలసినదే. యెవరు? శారద్వతా! (పోయి చూచి) ఈ యీఁదురుగాలికిఁ దలుపు త్రోసికొని వచ్చినది. ఈ యంధకారము నీ వర్షమును నా కెన్నివిధములుగా బాధాజనకము లగుచున్నవి! నా మిత్రు నేమో రానిచ్చుట లేదు. నా ప్రియురాలిని రానిచ్చునని తోఁచదు. ఏమో! నా కేది తలంచుకొనినను ప్రాణములు పోవుచున్నవి.

ఈ మన్మథుఁ డింతగా నామీఁదఁ గారములు మిరియములు నూరవలెనా? మే మేమి ధూర్జటుల మటోయి, మామీఁద దూకెదవు నీవు?

ఇదివఱ కెట్టివానికిని నే శరణంచు వచింప నీకుఁ బూ
నెద శరణంబు! నవ్యనళినీదళదివ్యశరంబు నేల పూ
నెదవు? కుమారగంధవహనీతమహార్చులలోన నన్నుఁ వ్రే
ల్చెదు సుకుమార! మార! దయలేక, కృపామతి నాదరింపవే.

అబ్బబ్బా! ఇంక నీ విరహ మెట్లాగుదును? నా కా జగన్మోహిని యెందుఁ గనంబడినదో! ఈ విరహము విరహము ప్రాణములు త్రుంచుకొనిపోవునా యేమి?

శారద్వతుఁడు : (ప్రవేశించి) ఈ మేఘము లెంతదట్టముగా నలముకొన్నవి! మిత్రుఁడు నాకై యెదురు చూచుచుండును. ఇది యేమి? చీఁకట్లింతగా గ్రమ్మినవి! సుపరిచితములైన యీ మార్గములే నాకు దుర్గ్రాహ్యములుగా నున్నవే! అదిగో మెరుపు! ఒక్కసారి తళుక్కు మని

మాయమైనది. కాని ప్రోవమాత్రము చూపినది. ఓ సౌదామనీ! నీవలన నభిసారికా కాంతల కెంత యుపయోగము! ఈ నిశాభాగము రమ్యముగానే యున్నది.
నా బట్టలు తడిముద్దలైనవి. మిత్రుని యిల్లు సమీపించితిని.

ఓసి సౌదామనీ! యింక నొక్కకొంచె
మింత మెఱయుము మెఱయు నీ యిల్లు వెండి
గాను బంగారమును గూడగాను ద్వార
బంధ మెట నున్నదో చూడవలయు నంత

ఎంత మంచిదానవు? సమయమునకు మెఱసితివి. అందు కనియే యమృతమూర్తులగు యువతీ రత్నములతోఁ బోల్చుదురు నిన్ను. సఖుఁడా! సఖుఁడ.

కీచ : (లేచి) రావోయి సఖుఁడ! వచ్చితివా?

శార : వచ్చితిని.

కీచ : నీకోసము నిముసములు యుగములుగా గడపుచుంటని.

శార : ఎవరికోసమో? నాకోసము గాదు.

కీచ : నిజముగా నీకోసము.

శార : నే నేమి స్త్రీనా?

కీచ : ఓయి స్నిగ్ధుఁడా! కాలము గడచుటలేదు. నీవు వచ్చిన గడచునుగదా యని.

శార : నేను వచ్చిన గడచునులే. అసలు గడువనిది నా కోసము కాదుగద.

కీచ : మిత్రమా, కూర్చుందుము. ఇప్పు డెంత ప్రొద్దు వోయినది?

శార : రాత్రి రెండుజాములైనది.
కీచ : ఇంత చీకటిలో నెట్లు వచ్చితివి?
శార : నే నొక్కఁడనే రాలేదు.
కీచ : మఱి యెవరితోఁ గలసి వచ్చితివి?
శార : ఒక ఖేచరాంగనతో.
కీచ : ఆమె యెచ్చట? ఏదీ?
శార : ఇంతవరకు వచ్చి వెనుదిరిగి పోయినది.
కీచ : అయ్యో! ఆమె యెట్లున్నది? ఎవ రామె?
శార : ఎట్లున్నది? ఎవ రామె? ఎంత యందకత్తె?

ఆ లలితాంగి చారుమధురాకృతి సాటి యనంగవచ్చు శం
పాలలితాంగి, యా మధురవక్రమనోహరనీలకుంతలన్
జేలలితాంగిఁ బోల్పదగు రేకిడు తెల్లని కన్నెతమ్మి యం
దాలకుఁ బుల్క లా సతి సుధాదృగనంతవిలాసవైఖరుల్.

కీచ : ఆమెను నాకుఁ జూపించవా?
శార : ఎచ్చటఁ జూపింపను?

ఆశాంతంబుల సాంధ్యకాలకుల నీలాంభోదగర్భంబునం
దా? సానంద చరన్మధువ్రతకులోత్తంసావలీగాయమా
నాశాగీతములందునా? యుదయవేళాంచత్సితాంభోద మా
కాశప్రాగ్దిగనంతశోచులన,! లేకన్ ప్రేమకున్ లోననా!

కీచ : ఓయీ! న న్నెందుకు వేధించెదు?
శార : అబ్బా! స్త్రీని జూడకయే నీ కెందు కింత విరహాము?
కీచ : మిత్రమా! అట్లుకాదు. నే నీనాఁ డొక జగన్మోహినిని

జూచితిని. ఆమెయు ఖేచరాంగనయే. వచ్చినదేమో యని యడుగుచున్నాను.

శార : ఆమె యెవరో నా కేమి తెలియును? నా వెంట వచ్చినచో యామెను జూపెదను. ఆమె యేమో గుర్తుపట్టు కొనుము.

కీచ : మఱి యామెను జూపించుము.

శార : కొంచె మాగుము.

కీచ : ఆగితిని.

శార : అదిగో! కన్నులు మిఱుమిట్లు గొనలేదా?

కీచ : (నవ్వి) అవును. ఆమెయు నిట్లే యుండునుగాని, యాయమె మాత్ర మీమె కాదు. ఆమె భూసంచారిణి.

శార : భూసంచారిణి కోసమేనా యింత యవస్థ.

కీచ : సఖుడా! అట్లుకాదు. అట్టి లతాంగి నెవ్వరును నెప్పుడును జూచియుండరు.

శార : ఆమె నీ కెచ్చట కనంబడినది?

కీచ : రాజాంతఃపురములో.

శార : ఆమె యెవరు?

కీచ : ఎవరో గంధర్వుల భార్య యంట.

శార : మిత్రుడా! అట్లయిన నా యోజన మానుము.

కీచ : ఎందుచేత?

శార : నీవు భూసంచారివి. వారు ఖేచరులు.

కీచ : ఓయి పిచ్చివాడా!

శార : నీవు మహానుభావుఁడవు. అందుకుఁ గాదు. కొంచె మాలోచించితివా యని,

కీచ : ఆలోచనలైనవి. అన్నియునైనవి. నా ప్రాణములు మాత్రము నిలుచునట్లు లేదు.

శార : అందుకు నే నేమి చేయుదును?

కీచ : తమ్ముఁడా! పరిహాసములు మాని యేదైన కథయైనను జెప్పుము.

శార : ఏమి చెప్ప మందువు?

కీచ : నీ యిష్టము.

శార : నా కొక్కటే కథ వచ్చును.

కీచ : అదియే చెప్పుము.

శార : అనఁగా అనఁగా ఒకరాజు.

కీచ : ఆ రాజున కేడుగురు కొడుకులా?

శార : కాదు. నలుగురు.

కీచ : తరువాతఁ జెప్పుము.

శార : ఇప్పుడు మనకథ యొక్కనితోనే.

కీచ : ఊఁ.

శార : ఆ యొక్కఁడు భార్యతో నడవికి వెళ్ళవలసి వచ్చినది. అచ్చట నొక రాక్షసుఁ డాయనభార్య నపహరించినాఁడు.

కీచ : ఇది నాకును తెలియును.

శార : తెలియదు.

కీచ : తెలియునయ్యా!

శార : తెలిసినఁ జెప్పుము.

కీచ : ఇది రాముని కథ.

శార : చివరి కేమైనది చెప్పుము.

కీచ : ఇది కాదోయి. ఇంకొకటి చెప్పుము.

శార : అదిగో కోడి కూయుచున్నది. నేను వెళ్ళవలయును. వర్షము వెలిసినది.

కీచ : ఏమంత తొందర?

శార : పని యున్నది.

కీచ : నీ యిష్టము. (శారద్వతుఁడు నిష్క్రమించును)

కీచ : ఓ ప్రియురాలా! నా ప్రాణములమీఁద నీ కెందు కింత వైరము? ఈ నిశాభాగ మెంత తీవ్రమైనది? ఇది వఱకు గడచినది యొకయెత్తు. ఇక ముందు గడువ వలసినది యొకయెత్తు.

వల్లకీ! నీ మాటమీఁదనే నా ప్రాణము లింతదనుక నిలచి యున్నవి. నిజముగాఁ గోడి కూసినదా! వర్షము వెలిసినది. కోడి కూసినట్లు లేదు. కాదు, అదిగో! అవును కోడి కూసినది. ఈ కుక్కుటారావములు నా చెవుల కెంత మనోహరములుగా నున్నవి.

అవి యుదయించునట్టి జలజాప్తునిముంగిట మ్రోయుదుందుభుల్
నవసుకుమారమూర్తు లగు నాతుల మేల్కొలుపునయార్ద్రగీతికల్
ప్రవిమల రాగ మేచెడు ప్రభాతసతీమృదునూపురధ్వనుల్
కువకువలాడు జక్కవలకూతలనున్ సయిదోడు పోడుముల్

మిత్రుఁడు వెళ్ళినాఁడు. వర్షము వెలసినదివలె నున్నది. అయినను మేఘములు దట్టపు పొగలవలె నాకాశము నందు సంచరించుచునే యున్నవి.

ఓసీ! జగన్మోహినీ! నా ప్రాణము లెంత యాహరించు కొన్నావు? ఇంకను దెల్లవారదే? నీ వెప్పుడు వచ్చెదవు?

సీ విమలనాగవల్లికానిభవికాస
బాహువల్లిక పెనుకువవలని సుఖము
వనిత! నా మోమునన్ వ్రాయఁబడని దయ్యొ
నా మహాసౌఖ్యమునకె న న్నాసగొలుపు.

వల్లకి యేమి చెప్పినది? తెల్లవారక ముందే పంపించెద నని చెప్పినదే! ఇంతవరకును రాలే దా లతాంగి. ఇంక నే నేమి చేయుదును? నా మన స్సింత యలజడి పొందు చున్న దేల? నా హృదయ మింత కొట్టుకొనుచున్న దెందు లకు? నాకుఁ గాళ్లు చేతు లాడుట లేదు. (కూర్చుండి)

ఓయి సూర్యుఁడ! యుదయించెదోయి! యకట!
ప్రాణములు పోవునట యుదయాస్తమయము
లందు నీ యొక్కయును నల్ల చందమామ
యొక్కయును, బ్రాణులకు నెల్ల నుర్వియందు.
(మోహము)

(ద్రౌపది ప్రవేశము)

ఇదియుఁ దగినకార్యమె సమర్థించుచుంటి
సకలభూపాలమకుటరాజచ్ఛరణుఁడ
ఆ యుధిష్ఠిర నృపతి కర్థాంగి నగుదు
నల్లతూరుపుసతికూడఁ దెల్లవోవు.

ఇదియె కీచకుని యిల్లు. సర్వథా యిదియే కావలయును. ఆ స్త్రీ చెప్పిన గుర్తు లన్నియు నిందే గనంబడుచున్నవి. పులి దాగియున్న గుహలో మూలికకై పోవు బైరాగివలె

నున్నాను. ఏ విధమైన యాలస్యము కూడదు. అదిగో! ఆ కూర్చున్నది యాతఁడే. ఇతనితో నేమని మాటలాడుదును?

కీచ : (చూచి) ఓహో! శృంగారరసపట్టభద్ర! వచ్చితివా?

రాఁగదవె బాల! నా యూరుభాగమందు
నీకు పూర్వమ్మె స్థిరపడెనే పదమ్ము
ఇదివరకు నిన్ను వెదుకని యీ కుటిలుని
జన్మ నిష్ఫల మగుటె శిక్షాపథంబు.

నీ యీ యభిసారికా వేషము నా హృదయ ఫలకము చిత్రకారుని పటమువలె నయినది. నీ యీ మనోహర మూర్తి నేమని వర్ణింతును?

మోహినీ! వానలోఁ దడిముద్ద వయితి
నీ శిరమ్మున ముసుఁగైన నీలవసన
మతివ! సౌదామినీవల్లి నావరించు
చిఱుమొగిలురీతి నందమ్ము చిందుచుండె.

ఆకసమున నా సౌందర్యము. ధారుణీతలమున నీ సౌందర్యము.

వనితా! దంపతులెల్ల నీ గతనిశాభాగంబు గాటంపు ప్రే
మను బంధింతు రోకల్లోకళ్ళ నవశంపామేఘముల్ వోలె నా
కను లీ త్రోవనుజూచిచూచి ఫలముల్ గాచెన్ బరిష్వంగసం
జనితానందరసైకమగ్నుని నొనర్చన్ జూడవే యిప్పుడేన్

ద్రౌ : అయ్యా! మీయక్క సుదేష్ణాదేవి శిరోభారమున వంకురుచున్నది. మీయొద్ద దివ్యమైన మధిర దొరకునంట. నన్నుఁ దీసికొని రమ్మని పంపినది. దయచేసి యిప్పింపుఁడు. ఆమె నాకొఱ కెదురుచూచుచుండును.

కీచ : మదిర నీవు తీసికొని పోవలయునా? ఏ పరిచారిక చేతనైనఁ బంపించెదను. మూఁడులోకములకుఁ బట్టపురాణివి కాదగిన నీ వట్టి పను లేల చేయుదువు?

ఆశాబంధ మొకటి నన్ను వెనుకకు లాగుచున్నది. లేకున్న నే నీపాటి కెక్కడ నుండవలసినదో. ప్రియా! దయఁజూడుము. నే నేమి యపరాధము జేసితిని? నిన్ను వీడి యింక తెప్పపాటుకాలమైన నిలువఁజాలను. న న్నింత పేదవఱచిన నీ సౌందర్యము భూతధాత్రి కెల్ల నలంకారమగుచున్నది. నీ విచ్చటకు వచ్చినదే నాపైఁ గల మచ్చికకుఁ దార్కాణ.

ద్రౌ : అయ్యా? నిజముగా నేను మదిరకై వచ్చితిని. సుదేష్ణాదేవి శిరోవేదనవలన మిక్కిలి బాధపడుచున్నది. మదిరఁ దీసికొని పోయి యామె కీయవలయును. శీఘ్రముగ నన్నుఁ బంపుడు.

కీచ : ఎవరక్కడ.

సేవకుఁడు : (ప్రవేశించి) చిత్తము.

కీచ : మేలిరకపు మద్యముఁ దీయించి సుదేష్ణాదేవిగారికిఁ బంపవలయును. ఇట్లని గౌరీ కంఠునితోఁ జెప్పుచుఁ దక్షణము పంపించవలయును.

సేవ : చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

కీచ : చెలియా! ఇప్పటికి నీపని యైనదా? ఇంకఁ గటాక్షింపుము. (పట్టుకొనఁబోవును)

ద్రౌ : అయ్యో!

కీచ : మనోహారిణీ! ఏల నన్ను జేలుపెట్టెదవు? నీ వేమొయరుదెంతువని, నా భుజపంజరమునఁ జొత్తువని, చొచ్చినాలో నైక్యమైపోదు వని యనుకొంటిని. వచ్చినది మొదలు భ్రూభంగములతోడనే సరిపెట్టెదవు. ఏదీ! ఒక్కసారి నిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొననిమ్ము. (కౌఁగిలించుకొనఁబోవును)

ద్రౌ : (పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును)

కీచ : (తఱుముచు నిష్క్రమించును)

(తెరపడును)

* పంచమాంకము *

ప్రవేశము — ఉత్తర

ఉత్తర : తెల్లవారినది కాని నా మనస్సు నేఁ డేమో సరిగా లేదు. స్నానము చేసినను గూడఁ జేసినట్లు లేదు. దిక్కులు శుభ్రముగా లేవు. తెల్లవారలు వర్షము కురిసినది. ఆకాశమున మేఘములు లేవు. అదేమో ధ్వని.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) ఆహా! ఈ దురాత్ముడు నన్ను వెన్నాడుచున్నాఁడు. అయ్యో! నన్ను రక్షించువా రెవ్వరును లేరా? జనములెల్ల యూరక భయ భ్రాంతులై, యాశ్చర్య నిమగ్నులై చూచెదరేకాని న న్నొకర్రైన నాదరించరే! ఇతనికి జడిసి యొకరును నన్ను రక్షింప వచ్చుటలేదు. ఏమి చేయుదును? దేవి సుదేష్ణా! నన్నెంతటి యాపదలో ముంచితివి?

(నిష్క్ర)

ఉ : ఈమె కీ మహాపద యేల వచ్చినది? తొందరగా వచ్చి తొందరగా వెళ్ళిపోయినది. పల్కరించుటకుఁగూడ నిల్వలేదు. ఈమెను తఱుముచున్న దెవరు? ఈ యవస్థ యేమి?

కీచ : (ప్రవేశించి) ఓహో! మాలినీ! ఏల పరుగెత్తెదవు? పిచ్చిదానా? నిన్నేమి బలాత్కరింప వచ్చితినా? పరుగెత్తకుము. నిలుచుండి మాటలాడుము. పరుగెత్తుటయాయెది: తొందరగా నడచుచున్నావు.

> నీ జఘనభారమున రమణీయమూర్తి!
> కదలజాలవు పరుగెత్తఁగల వెటీవు
> అయిన నిదికూడ నొకరీతి నందమాయె
> కాంత! సర్వాంగసుందరాకార వగుట,

ఆహా! ఈ సతి నడక యెంత యందము!

రమణి పిఱుదులు బండిచక్రములవోలెఁ
దిరుగుచున్నవి కామిని పరుగునపుడు
ఆ సుదతి దేహవల్లి యూహాప్రపంచ
మందు మెఱుపువిధాన రమ్యతఁ దనర్చు

ఈమె యిప్పుడు తుపానుగాలులకుఁ గదలిపోవుచున్న మోడవలె నెంత సొగసుగా నున్నది!

చాలతొందరలో పైట జారిపోయి.
కడఁగి దింపిన తెరచాప కరణి నుండె.
భీతిఁగొను ప్రయాణీకుల రీతిఁ దల్ల
డిల్లి పోయెడు కుచములు వెల్లు కలఁగి

సుదతీ! భయము లేదు. నిలుచుండుము. ఒక్కసారి మాటలాడి పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

ఉ : ఆహా! ఈ దురాగత మేమి యీయనకు? సైరంధ్రి మహాపతివ్రత యఁట. ఆమె భర్తలు మహా బలవంతులఁట. పగబట్టిన క్రోడేత్రాఁచులవలెఁ బ్రాణములఁ దీయుదురఁట.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) ఇంక నెవ్వరు నాకు సాయపడువారు లేరా? నా భర్తలే నా కీ వేళ సాయపడవలయును.

సకలరాజన్యరత్నకిరీట సేవిత
పాదద్వయీ! జయ! పలుకవేమి?
నిఖిలరాక్షసగర్వనిర్భేదచణమహో
ద్భుతవిక్రమ! జయంత! శ్రుతము కాదొ

సవ్యదోర్దండప్రచండకోదండ! యో
విజయాభిధాన! యీ వేరమేల
దివిజాశ్వగమనవర్ధితపరాక్రమశీల!
యో జయత్సేవ! రావోయి నీవు?
పసుసమూహంబుగూడ నీ పరమ కరుణఁ
దేల్చెదవు జయధ్వల! నన్నుఁ దేల్చ వేమి?
ఘను లధఃకృతశత్రులు గారె మీర
లూరకుండెద రేల? వే రారె! రారె!

(నిష్క్రమించును)

ఉ : ఓహో! భయంకరముగా నున్నది. ఈ శోక భయంకర మూర్తి నే నెట్లు త్రిప్పుదును? ఆ గంధర్వులు వచ్చి మా నగరముపైఁ బడరుగద!

కీచ : (ప్రవేశించి) బేలా! ఏల యూరక యేడ్చెదవు? ఊర్ధ్వో భారమున నడువలేని యావుపోలె నేల బరువెత్తెదవు? నినొక్కమాట గట్టిగా నడిగి పోయెదను. అంతమాత్రమున కాఁగరాదా?

ఆ గమనరేఖ నన్నెంత యాహరించు?
దూరమున కెంత సౌందర్యవారిరాశి
ఆ యెగురుచున్న నీదు చేలాంచలములు
వెలఁది నా ప్రాణములు ముడివేసికొందు.

ఒక్కమాట.

ఉ : నే నిచ్చటనుండి పిలచిన వారికి నా పిలుపు పందునటుల లేదు. సమీపించెదను.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి)

నా నాథుల్ జగదేకవిక్రములు గంధవ్యాళముల్ నా, రిపు
ప్రాణమ్ముల్ హరియింతురంచు దెసలన్ వ్యాపించె మాకీర్తి లే
లా నన్నీ గతిఁ జూచుచుండియును జేలల్ వోలె రాకుండి రా
హా! నా కీదృశకష్టముల్ బళిబళీ యాజన్మసిద్ధంబు లా?

ఉ : (సమీపించి) అమ్మా! సైరంధ్రి!

ద్రౌ : తల్లీ! నన్నుఁ బల్కరించకుము.

ఏ నోకమహాపదంబోధి నీదులాడు
చుంటి నా ప్రాణములును నాయొద్ద లేవు
హా! మనోహరులార! నే నఱచి యఱచి
చావవలసినదేన! యీ జనునివలన?

(నిష్క్రమించును)

ఉ : నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి? ఇంక నా తండ్రి యీ రాజ్య మెందులకు?

కీచ : (ప్రవేశించి) ఎవరచ్చట?

ఉ : నేను మత్స్యదేశాధీశ్వరుని కూతురను.

కీచ : (నివ్వెఱపోయి) తల్లీ! క్షమింపుము. వెనుదిరిగి పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

ఉ : నే నిప్పు డేమి చేయవలె? ఇది రాజాస్థానమునఁ జెప్పెదను. రాజ్య మింత యరక్షితముగా నుండరాదు. దూరమున నా వచ్చుచున్నదియెవరు? ధారుణీశ్వరుని ప్రధానామాత్యుఁడు ప్రాతఃకాల వాహ్యాళికొరకు వచ్చుచున్నాఁడు కంకభట్టుగారు.

(ప్రవేశము కంకభట్టు)

కంక : తల్లీ! ఇది యేమి నీ విచ్చట నుంటివి?

ఉ : నే నిప్పు డొక యభ్యర్థిని.

కం : ఏమది?

ఉ : నా కొక యన్యాయము జరిగినది. అది రాజుగారికిఁ జెప్పుకొనుటకు వచ్చితిని.

కం : తల్లీ! చెప్పవచ్చును.

ఉ : ఒక రాజపురుషుఁ డొక పతివ్రతాతిలకమును బట్టపగ లింతకు ముందే రాజవీధుల వెంటఁ దఱుముకొని వచ్చి యా యమకు మానభంగము జేయఁ బూనినాఁడు. అత నిని శిక్షింపవలె నని నా కోరిక.

కం : ఆ పతివ్రత యెవరు?

ఉ : రాజసభలో నామె పేరు చెప్పరాదు.

కం : మన మిర్వుర మేకదా యిందున్నది?

ఉ : ధర్మమూర్తు లగు తమరు నిల్చినచోటే సభ యని నా యుద్దేశ్యము.

కం : ఈ బిడ్డ యెంత ముద్దుగా మాటాడుచున్నది? (ప్రకాశ ముగ) అమ్మా! న్యాయము చెప్పుచున్నాను. నీవు సాక్షి క్రింద నుపయోగించెదవు. అట్లు పరాభవింపఁబడిన సతియే వచ్చి రాజసమ్ముఖమున నివేదించుకొనవలయును.

ద్రౌ : (పరుగెత్తుకొనుచు వచ్చి) నా భర్త లెందున్నారని పిలుతును? ఓ జయ! జయంత! విజయ! జయత్సేన! జయ ద్బల!

రాజసభయందు నాకుఁ బరాభవంబు
ఇది మొదటిసారి కాదు విూ రేమి సేతు
రీ పరమనీచయువతి కింతే తుదివఱ
కంతటి మహానుభావు లీరయ్యుఁ బతులు.

ఇప్పు డెచ్చటికిఁ బోయెదను?

ఉ : అదిగో, ఆ మహాసాధ్వి.

కం : ఆమె పేరు?

ఉ : సైరంధ్రి యని పిలచెద రామెను.

కం : ఓహో! యువతి! ఏల యట్లఱచెదవు?

ద్రౌ : నే నొక మహాపదలో నున్నాను. నా పతు లున్నారైదుగురు. వారు గంధర్వులు. వారితో మొరపెట్టుకొనుచున్నాను.

కం : బాగుగనున్నది. ఊరివెంట నఱచుచు, బోయెద వేల? ఇది నీకుఁ దగదు. జనమెల్ల రొక విచిత్ర మృగమును జూచుటకు వచ్చినట్లు, చూడుము, నీ వెంట నెట్లు పడి వచ్చుచున్నారో.

ద్రౌ : అయ్యో! చూచెడివారి కేమి తెలియును? అనుభవించెడివారికిఁ దెలియును.

కం : ఎంత యనుభవించినను పలుగురిలోనికి రాఁ జెల్లదు. అందులో స్త్రీలు వత్తురా? మహాపదలో నుంటినంటివి. మఱి నీకు శత్రువులు లేరా?

ద్రౌ : తలవెంట్రుకల యంతమంది.

కం : మఱి వారు నిన్ను గుర్తుపట్టుదురు కాదా. ఇట్లువచ్చుట తగదు. చూచినవారేమనుకొందురు? ఇంత లజ్జావిహీన యేమనుకొందురు? పైన నెదురుపడి పురుషులతో మాట్లాడెదవు.

ద్రౌ : స్వామీ! నేనుపురుషుల కెదురుపడియే మాట్లాడు చుంటిని.

కం : నీకుఁ బురుషు లన్న లెక్కలేదు.

ద్రౌ : లేదు. నా భర్త స్త్రీ. జూదరి. వంటవాఁడు. పశువుల కాపరి.

కం : అంత యావేశము పొందెద వేటికి? నాట్యకత్తెవలెఁ ద్రొక్కులాడెదవు? చాలు. ఇఁక బొమ్ము. నీ భర్తలు గంధర్వులో! స్త్రీలో! పురుషులో! వారికి మాత్రము తెలియదా నీ స్థితి. ఇంక రాజవీధులయందు నిలువక పొమ్ము.

ద్రౌ : నేను నాట్యకత్తెనే! నా భర్త నటుఁడు. ఎట్టివాఁడు గాకపోయిన నాకిట్టి మహాపరాభవములు జరుగుచుండఁ జూచుచు నూరకుండి తరువాత మాటలతో నూరడించును. అవును! నాకేమి పరువు? పరువేమిటి? జూదరుల భార్యలకు! కితవుల యాలులకు (నిష్క్రమించును)

కం : అమ్మా! నీ వెచ్చటికిఁ బోవుచుంటివి?

ఉ : నర్తనశాలకు, మఱి యీమెగతి యేమి?

కం : ఆమె భర్తలులేరా గంధర్వులు? వారు వారి విధ్యుక్తములను వారే నిర్వహించుకొందురు. లేదా యూరకుం దురు. ఇంతకు నామెను వెన్నాడిన పురుషుఁ డెవ్వఁడు?

ఉ : సింహబలుఁడు.

కం : అట్టివానితో వైరము రాజ్యమున కెందులకు? ప్రొద్దు గ్రుంకువర కెల్ల గంధర్వులు వచ్చి యామెను రక్షించు కొందు రనుకొందును నీవు పొమ్ము. మేము పోయెదము.

(నిష్క్రమించును)

ఉ : వీ రిరువురి సంభాషణ చాల చిత్రముగా నున్నది. ఇతఁ డేమి పుంజీభూతరాజనీతియా యేమి? ఈయనగూడ మునుపు యుధిష్ఠిరునియొద్ద నుండెడివాఁడఁట. మా యాచార్యు లీయనను నెఱుఁగు నఁట. ఆయన సైరంధ్రి నెఱిఁగియున్నప్పు డీయన మాత్ర మేల యెఱుఁగడు? సైరంధ్రిని కంకభట్టు నిందించినాఁ డని చెప్పవచ్చును. ఆమెయుఁ బ్రత్యుత్తరములు చాల కోపముగానే చెప్పినది. సైరంధ్రి పతుల సంగతి యీయనకుగూడఁ దెలియునువలె నున్నది.

గంధర్వు లీ రాత్రికే వత్తురా? నృత్యశాల కరిగెదను. అందు బృహన్నలాచార్యులు చక్కని కథలు చెప్పి నా మనశ్చాంచల్యము నడంచఁగలరు. మా నగర మీ రాత్రికే గంధర్వుల కోపాగ్ని కెఱ యగునా! నా మనస్సు మిక్కిలి యారాట పడుచున్నది.

మా మామ యెంత లజ్జ పడినాఁడు? ఆయనతోఁ నే నెంత నిష్ఠురముగ మాట్లాడితిని. సైరంధ్రిమీద నా కింత ప్రేమ యెందులకు? నా మనస్సు నన్ను సైరంధ్రియెడకు లాగుచున్నది. నాకును సైరంధ్రికి ఏమి సంబంధమున్నది? ఆమెను జూచిన నాకు మా యమ్మను జూచినట్లుండును

మా గురువుగారు చెప్పిన మాటలవలన నిది నా కామె మీఁద నేర్పడిన గౌరవము గావలయును. సైరంధ్రి మాత్ర ము త్తమకులసంజాత కాని యామె కనంబడునటుల గాదు. అప్పు డప్పు డామె మిక్కిలి దయగాఁ జూచుచుం డును. ఆ చూపు తల్లి తన బిడ్డమీఁదఁ బ్రసరింపవచ్చును. ఒక మహారాజ్ఞి తన పరిజనముమీఁదఁ బ్రేమ గలిగినప్పు డట్లు చూడవచ్చును.

నే నవివాహితను. సైరంధ్రి యేరాజునకైన భార్య యేమో! ఆమె యిప్పటి యీ స్థితి కారణాంతరముల చేతఁ గలిగినను మఱల తన యెప్పటి స్థితిని బొందునేమో! ఆమెకు నాయీడు కొడుకున్నాఁడేమో!

ఏమిటి నా కీ పిచ్చి యూహాలు? త్వరలో న ర్తన శాలకు బోయెదను. న ర్తనశాల యన్న నాకు భయమగు చున్న దేమి? దినదినము నేను బోవునదియేగదా! ఏమిది! నా కీ యుద్దేశ్య మెందుకుఁ దోఁచవలె. అచ్చట సైరంధ్రి భ ర్త గంధర్వుఁడు వచ్చి దాగియున్నాడా! నే నిఁక నక్కడకుఁ బోను. నేను మా తల్లి యంతఃపురము నకుఁ బోయెదను. (పరిక్రమించి) ఇదిగో మా తల్లి యంతఃపురము. వల్లకీ! నేను వచ్చితినని మా యమ్మతోఁ జెప్పుము.

సు : (ప్రవేశించి) అమ్మా! న ర్తనశాలకుఁ బోలే దేమి?

ఉ : నాకు న ర్తనశాలకుఁ బోవుట యన్న భయము వేయు చున్నది.

సు : ఎందుచేత?

ఉ : అక్కడ నెవరో యుండి నన్ను బెదిరించుచున్న ట్లున్నది.

సు : తల్లీ! నీ కీ భయ మేమిటికి? పదునేనేడులు వచ్చిన దానవు. ఎందులకు నీ కా భయము? అక్కడ నెవరున్నా రని?

ఉ : సైరంధ్రి భర్త లగు గంధర్వులు.

సు : (బెదరి) వా రెప్పుడు వచ్చిరి?

ఉ : ఏమో.

సు : నేను దెల్లవారలు నిదురించుచుంటిని. నా కెందుచేతనో నేటి రాత్రి యొడలు తెలియని నిద్దుర పట్టినది. నేను రాత్రి మద్యము ద్రావితిని. సైరంధ్రి నన్ను సింహబలుని యింటికి మదిరకోసము పోదునా యని యడిగిన ట్లున్నది. సైరంధ్రి వెళ్ళినదా? వల్లకీ! సైరంధ్రి యెక్కడ?

వ : (ప్రవేశించి) తమ తమ్ముడుగారి యింటికి వెళ్ళినది.

సు : ఎందుకు?

వ : మీరు మదిర తెమ్మన్నారంట కదా?

సు : నేను వెళ్ళు మన్నానా? ఆమెయే వెళ్లెద నన్న దని చెప్పినట్లున్నదే నీవు?

వ : ఆమె వెళ్లెద నన్నది.

సు : **నిజముగా!**

వ : నిజముగానే.

సు : ఎందులకు?

వ : తమ తమ్ముని యందలి మోహముచేత.

ఉ : వల్లకీ! చచ్చిపోయితివి. గంధర్వులు నీ గొంతుక పిసుకుదురు.

సు : అయ్యో! నశించిపోయితిని.

వ : నా కేమియుఁ దెలియదు.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి నెమ్మదిగా)

ఓయి జయత్సేన! ఓయి జయద్బల!
ఓయి జయంత! రావోయి విజయ!
మీయన్న జయుఁ డేమి మీతోడఁ జెప్పెనో
రండయ్య కలసి విరాటపురికి

వ : అదిగో సైరంధ్రి.

సు : ఆమె యేమో గొణుగుకొనుచున్నది.

ఉ : పతులైన గంధర్వులను బిలుచుచున్నది.

ద్రౌ :

ఈ యపకృతికి నీ వేమి ప్రతిక్రియ
చేయఁజూతో జయంత! చేయఁ జూడు
ఆనాడు సభలోన నరులు చేసినదావి
కన్న నియ్యది నన్నుఁ గాల్చివైచు.

సు : ఏ మనుచున్నది?

ఉ : ఏమో మంత్రములు చదువుచున్నది.

ద్రౌ :

ఓ జయ! గ్రహింపు నీ పదాంభోజములకు
నా నమస్కృతు లివిగో! శాంతత్వ మెల్ల
కరఁడు గట్టి యయ్యో భవదాకారమట్లు
ఇంద్రియజయంబు లేని మే మిట్టు లుండ.

ఉ : అమ్మా! సైరంధ్రీ! ఏ మనుకొనుచుంటివి.

ద్రౌ : ఏ మనుకొనుచుంటిని? రానున్న యాపదలు రత్న పంజరములో నున్నను వచ్చునుగదా యని.

ఉ : ఇంతవఱ కేమి చేయుచుంటివి?

ద్రౌ : నెమ్మదిగా వచ్చుచుంటిని.

ఉ : ఏ త్రోవమీఁదుగా వచ్చుచుంటివి?

ద్రౌ : నర్తనశాలమీఁదుగా.

ఉ : అమ్మా! నన్నుఁ బట్టుకొనుము.

(వల్లకి ఉత్తరను బట్టుకొనును)

ద్రౌ : దేవీ! ఏమి బిడ్డ యట్లయినది?

సు : అది నర్తనశాలవద్ద నెవరినో చూచినదఁట.

ద్రౌ : ఎవరిని?

సు : నీకు దారిలో నెవరును గనంబడలేదా?

ద్రౌ : నా భర్త లగు గంధర్వులలో నొకరు కనంబడినారు. బిడ్డ కంత భయ మెందుకు?

సు : నాకే భయ మగుచున్నది. బిడ్డ కిం కెంత భయమగుచున్నదో!

ద్రౌ : వారి వలన మీకేమి భయము? వారు మిగుల శాంత స్వభావులు. ఎంత భయంకరులో యంత శాంతమూర్తులు.

సు : నీవు సింహబలుని యింటికి వెళ్లిన దెందులకు?

ద్రౌ : తమరు వెళ్ళు మని యాజ్ఞ యిచ్చిరని వల్లకి చెప్పినది.

సు : నే నట్లనలేదు తల్లీ!

ద్రౌ : నేను వచ్చి మి మ్మడిగి నప్పుడు మీరు "ఊఁ" అన్నారు.

సు : నే నప్పుడు మద్యమువలన స్పృహాలో లేను.
ఉ : ఇది వల్లకి వంచన.
సు : మద్యము త్రాగుటవలనఁ గలిగిన మహాపద.
ద్రౌ : (స్వ) నిజముగా నీ పన్నుగడ వల్లకిదే. మొదటఁ గొంచె మీమె ననుమానించితిని. సత్కుల ప్రసూత యీమె యట్లేలఁ జేయును?
సు : కీచకుని యింటికి వెళ్లిన తరువాత నే మైనది?
ద్రౌ : అమ్మా! ఏమని చెప్పుదును? ఆ దుర్మార్గుడు నిన్న వోలె న న్ననరాని మాటలతో సంబోధించి నన్ను నీచముగాఁ బలుకరించినాడు. నేను నచ్చటనున్న నా కేమి యగునో యని బంగరుగిన్నె తొందరలో నక్కడనే విడిచిపెట్టి వీథివెంబడిఁ బరుగెత్తితిని. అతఁను నా వెంట బడి తఱుముకొని వచ్చినాఁడు. కొంతదూరము వచ్చి వెనుదిరిగి పోయినాఁడు.
సు : అయ్యో! ఎంతపని జరిగినది? తల్లీ! ఇది నా పొరపాటు. నన్ను క్షమింపుము.
ద్రౌ : అమ్మా! ఎంతమాట యంటివి?
సు : వల్లకీ! నీ కీ యంతఃపురమునఁ దావు లేదు, పొమ్ము.
(వల్లకి నిష్క్రమించును)
సు : సైరంధ్రీ! దారిలో నీ భర్త గనంబడె నంటివిగా?
ద్రౌ : అవును.
సు : ఇది యాయనతోఁ జెప్పితివా?
ద్రౌ : ఆయనయే చూచినారు.
సు : ఏ మన్నారు?

ద్రౌ : ఇంక నెప్పుడు దాను నన్ను వెన్నంటి యుండెద
నన్నారు? నేనింకఁ బనిమీఁద వెళ్లెదను. సెలవు. (నిష్క్ర-)

సు : అమ్మా! ఉత్తర! నీ వింక నర్తనశాలకుఁ బొమ్ము.

ఉ : తల్లీ! నా కా పేరు విన్న భయముగాఁ నున్నది. నేను
నేటి కిక్కడనే యుండెదను.

సు : ఏమి వింతలు రానున్నవో! మబ్బుల మేఘములు మూసి
కొని వచ్చుచున్నవి.

(తెరలో)

దేవీ! నర్తనశాలవద్ద నేదో గృహము తగులఁబడిపోవు
చున్నది.

ఉ : అమ్మా! గంధర్వులు!

(తెరపడును)

* ష ష్ఠాం క ము *

ప్రవేశము — కీచకుఁడు

కాను మెంత గర్వ్యామైనది? పసిపిల్ల. ముక్కుపచ్చలార నిది. నే నెంత హీనుఁడనై పోతి నామె ముందు. నే నెంమల కంత బేలువోయితిని? నేను రాజుకూఁతుర నన్నది. రాజ శబ్దము నన్నంత భయపెట్టవలయు నేమి? ఆ మాట యెవ్వరన్నను నే నంతియేనా? ఆ పసిపిల్లలో నంత న్యాయ మున్నదా? ప్రపంచకములోని దౌష్ట్య మేమియు నెఱుంగని యా పసికూనయే తగును ధర్మాధి కారమునకు. ఆమెగాక నింకెవరైన నప్పు డట్లన్నను నాకు భయ మయ్యెడిది కాదు అస్పృష్టాఘమైన యామెయే య ట్లనుటకుఁ దగును.

నిజముగా నే నెంత నీచుఁడ నై పోతిని. నా వంటివాఁ డూరివెంట నొక కామినిని దఱుముకొని పోయిన ప్రతిష్ఠ యేమి? ఇదివఱకే నా ప్రవర్తనవలన నూరంతయు నామెడ ద్వైధీ భావము గలదిగా నున్నది. అందుకు నా చేసిన పుణ్యకార్యములును నీ మహాపాపరాశిలో మునిగిపోయినవి.

నేను సుక్షత్రియుఁడను కాను గనుక నే నా కీ నీచపు బుద్ధులని కూడ విరోధులు గుసగుసలాడుచున్నారు. ఒక్క బాహుబలముచేత వీని నన్నిటిని జయించు టెట్లు?

ఇంతలో నీ ప్రవర్తన మానివేయుదునా? ఊరెల్ల గంధర్వులతో నిండినదని వదంతులు ప్రబలినవి. ఇందాక కామపాలుఁడు నాతో ననలేక గంధర్వులు నర్తనశాల యొద్దఁ గొన్ని యిండ్లు కాల్చిరని చెప్పినాఁడు. మే మయిదుగురము సమాన బలవంతులము. నేను, భీముఁడు,

దుర్యోధనుఁడు, బకుఁడు, హిడింబుడు, మాలో మొదట నెవరిచేత నెవ రోడిపోదురో, తక్కినవారు గూడ వాని చేతనే యోడిపోవుదురఁట. భీముఁడు బక హిడింబులను జంపినాఁడు. దుర్యోధనుఁ డతనిచేతఁ జచ్చువాఁడుకాఁడు. నన్ను భీముఁడు గెలువనేలేఁడు. అయిన నతఁ డెక్కడ నుండి వచ్చును? తక్కినవారి వలన నాకు మరణమే లేదు. మఱల నన్ని యనుమాన మేల బాధించు చున్నది? ఇది యెంతవరకు నిజము? ఈ యనుమానము కొద్దిలోననే తేల్చవలెను.

ఆలోచించిన నిది యనుమానమే. గంధర్వులకు వారికి నేమి సంబంధము? అయినను నితర రాజ్య వ్యవహారములు దెలిసికొనవలసిన యమాత్యునితో నీ విషయము మాట్లాడెదను. ఎవ రక్కడ?

సేవ : (ప్రవేశించి) చిత్తము.

కీచ : అశ్వపాలుని బిలువుము.

సేవ : అశ్వములు శాలలోనుండి త్రెంచుకొని యడవుల వెంటఁ బడినవట. వానిని వెదకికొని వచ్చుటకు వెళ్ళి నాఁడు.

కీచ : ఒక్క గుఱ్ఱము లేదా?

సేవ : అన్నియుఁ బాఱిపోయినవి.

కీచ : ఏమి టీ వింత?

సేవ : స్వామీ! గంధర్వులు పురమునఁ బ్రవేశించి యిట్టి దుష్కార్యములను చేయుచున్నారు.

కీచ : ఎవరోయీ యీ గంధర్వులు? ఎవరికైనఁ గనం బడిరా?

సేవ : వాఁడు చూచెనని వీఁడును, వీఁడు చూచెనని వాఁడును జెప్పుటయే కాని యింతవఱకును నేను జూచితినని చెప్పువా రెవ్వరును లేరు.

(తెరలో)

మహారాజుగా రేమి చేయుచున్నారు?

కీచ : ఎవరు వారు?

సేవ : శారద్వతుఁడుగారు.

కీచ : నీవు పొమ్ము.

(సేవకుడు నిష్క్రమించును. శారద్వతుఁడు ప్రవేశించును)

కీచ : మిత్రమా! రమ్ము.

శార : దీర్ఘాయురస్తు.

కీచ : కుఱ్ఱవాఁడవు, నాకు దీవన యెందులకు?

శార : నేను బ్రాహ్మణుఁడఁగదా!

కీచ : ఇది యేమి దీవన?

శార : మఱి యే మనవలె?

కీచ : కామినీపరిష్వంగప్రాప్తిరస్తు అనవలె.

శార : అన్నింటికిని బ్రధానమైనది యాయుర్దాయము.

కీచ : ఏమి యాయువు లేకపోయిన? బ్రతికియున్న నాలుఁగు దినములును సుఖముగా నుండవలె?

శార : మిత్రమా! నే నొక్కమాటఁ జెప్పెదను. నీకుఁ గోపము రాదుగద.

కీచ : నా కేమి కోపము?

శార : నిన్ను గురించి యూరు మిక్కిలిగాఁ జెప్పుకొను చున్నది.

కీచ : అవునోయీ! ఏమిచేయుదును? నా యీ ప్రవర్తన నాకే బాగుగ నుండలేదు. కాని యా సుందరి...

నవ్యమధుమల్లికాప్రసూన రమణీయ
మూర్తి, నీహారబిందుసమ్మోహనాతి
శీతలమనోహరాపాంగ, ఛిన్నరత్న
శకలదంతపంక్తి! మృగేంద్రశాబమధ్య!

శార : (స్వ) ఈయన తన్మయత్వముఁ జూచిన నాకు దిగు లగుచున్నది.

కీచ : మిత్రమా! ఇప్పుడు మా యక్క సుదేష్ణాదేవి యంతః పురమునకుఁ బోవలయును.

శార : ఎందుకు?

కీచ : ఎందుకా? నామనోహరిణి యక్కడనే యున్నదికదా!

శార : మిత్రమా! నా దొక హితము.

కీచ : ఏ మది?

శార : పరాంగనారతి పాపహేతువు. పాపము నాశహేతువు?

కీచ : (మౌనము)

శార : అన్నియుఁ దెలిసినవాఁడవు. నీకుఁ జెప్పవలసినది లేదు.

కీచ : తమ్ముఁడా! నిజమే. కాని నే నామెను జూడకుండ నయిన నుండలేకున్నాను.

శార : దానివలన లాభ మేమి?

కీచ : ఈ చిత్తసంక్షోభము కొంచెము శాంతించఁ గలదు.

శార : మఱి యక్కడకుఁ బోవలెనన్న గుఱ్ఱములు లే వాయెను. రథము లేదాయెను.

కీచ : నడచి పోవుదము.

శార : ఇంతదూరము నడచియా?

కీచ : ఏమి సుకుమారుఁడవు?

శార : నేఁ జెప్పినది నా విషయము గాదు.

కీచ : నా కేమంత భయము లేదు. వర్షము రాదుగద దారిలో!

శార : ఏమో!

కీచ : రాదు. ఆకాశము చూడుము, నిర్మలముగా నున్నది.

శార : అక్కడకు వెళ్ళి యేమి చేసెదవు?

కీచ : చేయుట కేమున్నది? ఇంక నన్నామె యెటులను దయతోఁ జూడదు. ఆమెతో మఱల మాటాడవలయు ననియే లేదు. కాని

ఆ లలితాంగి పాదములయందునఁ జూపు నిగుడ్చెదన్ దదీ
యాలస యానవైఖరుల కంజలి వట్టెద నామె నిల్చు నా
నేలను మట్టి నా హృదయనీరజమందున నద్దికొందు నా
లోలదృగంత క్రోధపు విలోకనముం గని నక్కిపోయెదన్

ఆమె పూవులు కోసిన తీవను గౌఁగిలించుకొందును. ఆమె——

శార : చాలు చాలు.

కీచ : ఏమంత వైమనస్యము?

శార : ఈ మహాభక్తికి నే దేవుఁడైన నీకుఁ గైవల్య మిచ్చెడువాఁడే.

కీచ : ఏదైన నానందమేకదా! నేను రమణీమూర్తిని ధ్యానించి తన్మయత్వముఁ బొందెదను. ఆనందమే కైవల్యమైన యెడల నా కది తటస్థింపదా?

శార : ఇది కుతర్కము.

కీచ : మనము బయలు దేరుదము, రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు) (తెరపడును)

* స ప్త మా ంక ము *

(ప్రవేశము – సుదేష్ణ, ఉత్తర శయ్యపై)

సు : అమ్మా! ప్రొద్దుటినుండి భోజనము లేదు. ఏల యిట్లున్నావు? లెమ్ము, కొంచె మెంగిలి పడెదవుగాని.

ఉ : అమ్మా! నా కాకలిగా లేదు.

సు : ఏలనే తల్లీ!

ఉ : ఆ వలలునిఁ జూచిన నాకు భయముగా నున్నది.

సు : అతనిని జూచిన భయమెందుకు?

ఉ : అతని కన్నులు నేఁ డేలకో భయావహములుగా నున్నవి.

సు : అతఁ డెంత మంచివాఁడు; చాల శాంతస్వభావుఁడు! అడఁకువ కలవాఁడు.

ఉ : నా కతనిని గూర్చి యనుమానముగా నున్నది.

సు : ఎందుకు?

ఉ : అమ్మా! అతఁడు గంధర్వుఁడే.

సు : ఛీ, ఛీ, వెఱ్ఱివాఁడు గంధర్వుఁ డేమిటి?

ఉ : అమ్మా! నీవట్లనెదవుగాని, మన నగరెల్ల గంధర్వులు తిరుగుచున్నారు. నానా వేషములతోఁ దిరుగుచున్నారు.

సు : నీ కింత భయ మేమిటికి?

ఉ : రాజసభలలో గంధర్వులు తిరుగుచున్నారఁట. పశువుల మందలన్నియు గంధర్వుల యాక్రమణచేతఁ జెల్లాచెదరైనవఁట. అశ్వశాలలోనిగుఱ్ఱములు త్రెంచుకొని పారిపోయినవఁట. నర్తనశాల సరియేకదా! ఆ చుట్టుపట్టుల జనమే సంచరించుట లేదు. ఊరంతయు గగ్గోలుగా నున్నది.

చివరకు గంధర్వులు మన వంటసాలలోఁగూడఁ బ్రవేశించి నారు. నా మనస్సు మనస్సులోలేదు.

సు : అయ్యో! పిచ్చితల్లీ! ఇంత పేదగుండెదానవు గనుకనే నిన్నొక యయ్య కియ్యవలెనన్న నా గుండె చలించు చున్నది. పాలు తెమ్మని కబురంపితిని. ఈ రాత్రి కవి త్రాగి పండుకొనుము.

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) (స్వ) నర్తనశాలలో గంధర్వ లున్నా రని వదంతి పడినది. ఇదేమి చిత్రము? బిడ్డ యుత్తర నేఁ డేమో ఖిన్నయై యున్నది. ఆమె మన స్సెలనో కల్లోల పడినది. ప్రొద్దున నా దురాత్ముఁడు నన్నుఁ దఱుముకొని వచ్చుటఁ జూచినది మొదలామె మనస్సు సరిగా లేదు. అంత పాపభీరువు. ఈ తల్లి యెవరి యిల్లు పవిత్రము చేయునో! ఆమెను జూచినప్పుడు నా మన స్సెలకో ద్రవించుచున్నది. ఆ యమ నవ్వినప్పుడు మా శశిరేఖ నవ్విన ట్లుండును. ఎన్నాళ్ళయినది మా పిల్లలను జూచి? ఏమి జూదము? జూద మనిన వెంటనే నాకు దుశ్శాసన దుర్మార్గత్వము జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. ఈ జన్మలో నా పరాభవము చల్లారుటలేదు కాబోలు. లేకేమి! అజ్ఞాత వాసము పూర్తి కావచ్చుచున్నది.

ఇప్పుడీ క్రొత్త బెడంద తప్పుకొను టెట్లు? ఈ దౌర్భాగ్యున కింతలో నింత ఘోరమృత్యువు వ్రాసినాఁ డేమొ విధాత? (చూచి) ఆ వచ్చునది యెవ్వరు? తంత్రీ పాలుఁడా! హా! సహదేవా! నీ కెట్టి స్థితి వచ్చినది? ఈ రాజకుమారులు సర్వసర్వంసహా చక్రమున కధినాథులా!

అదేమి! ఇతని ముఖము క్రోధముచేత నెఱ్ఱవాఱినది. పాలితేఁడు తీసికొని రావలసిన యవసర మే మున్నది? ఏదో యాలోచనా నిమగ్నునివలె వచ్చుచున్నాఁడు. సంవత్సరము పశువుల గాచుటచేత నీయనలో గొంచెము మార్పు కలిగినది. చూచుటకు దూరమునుండి పశువుల కాపరి వలెనే యున్నాఁడు.

సు : అమ్మా! సైరంధ్రీ! ఉత్తర ప్రొద్దుటినుండి భోజనము చేయలేదు. నీవు భోజనము చేయలేదని కూర్చున్నది. నీవు తొందరగా లేచి స్నానము చేయుము. పిల్ల భోజనము చేయదఁట. పాలు త్రాగెద నన్నది. పాలు మంద నుండి ప్రత్యేకముగాఁ దీసికొనిరమ్మని చెప్పి పంపితిని. అవి వచ్చును. నీవు వానిని దీసికొని స్నానము చేయుము. నేను పాపపరిహారార్థమును, అమంగళనాశముకొఱకును శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరుని బూజచేయుటకుఁ బోవుచున్నాను.

తంత్రిపాలుఁడు : (ప్రవేశించి) అమ్మా! ఇవిగో పాలు.

సు : నీ పే రేమి?

తంత్రి : తంత్రీపాలుఁడు.

ఉ : ఓయీ! బోయఁడా! మీ యావుల నెద్దులను గంధర్వులాక్రమించుకొనిరఁట గదా!

తంత్రీ : గంధర్వు లాక్రమించుకొని యందందుఁ దఱిమివేసిరి. కాని మే మడవులవెంట వెదకి కొన్నింటిని బట్టుకొంటిమి. మంద లెచ్చ టెచ్చటికిఁ బోయినవో తెలియ వచ్చినది. తెల్లవారువఱకు నంతయు సరిగా నుండును.

ఉ : నీవు గంధర్వులను జూచినావా?

తంత్రీ : చూచినాను.

ఉ : వా రెట్లున్నారు?

తంత్రీ : రాజులవలె నున్నారు. మంచి యందగాండ్రు. ఱెక్కలున్నవి. వారు దారివెంటఁ బోవుచు సంగీతము పాడుచుందురు. తంబురాలు మీటుచుందురు.

ఉ : వారు మహాభయంకరు లఁటగదా!

తంత్రీ : చూడఁ జక్కనివారు. వారితో మాటమాట వచ్చిన కష్టము. కోడెత్రాచులకన్న విషధరులు.

ఉ : అమ్మో!

తంత్రీ : వా రూరకే యెవరి జోలికిని రారు. వారి జోలికిఁ బోయిన బ్రతుకనీయరు.

ఉ : మరి మా మామ కీచకుఁడు వారిజోలికిఁ బోయెనుగా!

తంత్రీ : ఎందుకుఁ బోయినాఁడు?

ద్రౌ : నా మూలమున.

తంత్రీ : నీ వెవరవు?

ద్రౌ : వారి భార్యను.

తంత్రీ : నీ విం దెందు కుంటివి?

ద్రౌ : దాసిగా నుంటిని.

ఉ : ఈమెను మా మామ ప్రొద్దున వెంట బడి తఱిమినాఁడు. గంధర్వులకుఁ గోపము వచ్చినదఁట.

తంత్రీ : ఊహూ.

ఉ : మీ మందలన్నియుఁ దొరకెనా?

తంత్రీ : ఇంకఁ గొన్నింటిని వెదుకవలయును.

ఉ : నీవు నర్తనశాల మీదుగాఁ బోయెదవు సుమా! అక్కడ గంధర్వు లున్నా రఁట.

తంత్రీ : పోను పోను,

ఉ : గంధర్వులను గురించి యూరిలో నేమని చెప్పుకొను చున్నారో నీ కేమైనఁ దెలియునా?

తంత్రీ : నేటిరాత్రి రెండు జాములకు నర్తనశాలలోఁ బెద్ద యుద్ధమఁట.

ఉ : ఎవ రెవరికి?

తంత్రీ : గంధర్వులకు వారి విరోధులకు.

ఉ : అయ్యో! ఎట్లు!

సు : అమ్మా! జనములు చిలవలకుఁ బలవలు గల్పించి చెప్పుకొనెదరు.

తంత్రీ : అమ్మా! సెలవు. (స్వ) యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి యాజ్ఞ నిర్వర్తించిన ట్లయినది. నా ప్రియురాలిని జూచిన ట్లయి నది.

(నిష్క్రమించును)

ద్రౌ : (స్వ) నా భర్త లెంత యుద్దేశించినారు? నేనిప్పుడు గీచకునకుఁ గబు రెట్లు పంపుదును? ఇప్పుడు వల్లకి యుండిన బాగుగ నుండును.

సు : ప్రొద్దు గ్రుంకవచ్చినది సైరంధ్రీ! నీవు స్నానము చేయుము. ఉత్తరా! మనము పోవుదము రమ్ము.

(ఉత్తర, సుదేష్ణ నిష్క్రమింతురు)

ద్రౌ : నా మనోహరుని సౌందర్యము మఱల నేటికిఁ గనులారఁ జూచితిని. రోజును భీమసేనుని నప్పుడప్పుడు యుధిష్ఠిరాజ్ఞ

నులను జూచుచుంటిని. గాని యీ సంవత్సరమునుండి నకుల సహదేవులను జూడలేదు. అతఁడు నావంక నోర చూపు చూడఁబోయి పరాభవఖిన్నమైన వదనము తెచ్చుకొని సుదేష్ణోత్తరలు చూచెద రేమో యని ప్రౌఢమైన తన చూపు బిగించుకొని పోయినాఁడు.

యుధిష్ఠిరుని బుద్ధి యప్రతిమానముగ నున్నది. ఎంత తొందరలోఁ గార్యము పూర్తి చేయవలెను ఇప్పుడు కీచకుని నేను బంపించవలెనా నర్తనశాలకు? ఇప్పుడు నాకతఁ డెచ్చట కనంబడును.

నర్తనశాలలో నేటిరాత్రి యెవ్వరుంధురు? భీమసేను నే బంపించుటకు సార్వభౌముఁడు యత్నముచేసి యుండవలె. ఈ గూఢచర్య యెట్లు నెగ్గునో! గంధర్వు లను ప్రతీతి బాగుగా వ్యాపించినది. ఈ ప్రతీతిలోఁ బాండవాజ్ఞాతవాసము బాగుగా నిర్వర్తింపఁబడుచున్నది.

(కీచకుఁడు ప్రవేశము)

ద్రౌ : ఓహో! వెదుకఁబోయిన తీగె కాలికిఁ దగిలినది. ఇతనిని, పాపము విధి తఱుముకొని వచ్చినది. ఇతని మొగము ఖిన్నమైపోయినది.

కీచ : (స్వ) ఆమె యిచటనే యున్నది. ఇంక నామెతో ప్రసంగించి యేమి లాభము? ఇందు యుండి యామె వంక నించుక చూచియైన సంతోషించెదను.

ద్రౌ : ఏమో! నెమ్మదిగ నున్నాఁడు. అయిన నిప్పుడు మొగము ప్రసన్నముగాఁ నుంచుకొనవలెను

కీచ : (స్వ) ఈమెను నా సందేహ మడిగెదను. కా దట్లే

సంబోధించెదను. (ప్ర) పాంచాలీ!

ద్రౌ : (స్వ) వీడు మహా మేధావిలె నున్నాఁడు. యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి యిందుకనియే యింత తొందరపడినాఁడు.

(నవ్వుకొనును)

కీచ : ఈమె ద్రౌపదియైన నా సంబోధనమున కెంత వికారము పొందవలెను. కాదు, నాయెడ నీమె ప్రసన్నయైన ట్లున్నది:

ద్రౌ : (స్వ) ఇతనిని తొందరలో నిటనుండి పంపివేయ వలయును.

కీచ : ఏమి, నీ మొగమున విషాద మేఘములు విచ్చి పోయినవి.

ద్రౌ : వర్షాకాలము పోయినది.

కీచ : ఇదివఱకు నాయందు నీ కేల వైమనస్యము?

ద్రౌ : (లజ్జాభినయము)

కీచ : మఱి మహాప్రసాదము.

ద్రౌ : అతి రహస్యముగ నుండవలయును. ప్రాణమిత్రులకుఁ గూడఁ దెలియరాదు.

కీచ : ప్రమాణము చేసెదను.

ద్రౌ : వలదు! నేటి రేయి రెండుజాములకు నర్తనశాలలో

కీచ : అనుగ్రహింపఁబడితిని.

ద్రౌ : అచ్చట నెందుకనియో తెలియునా? గంధర్వు లచ్చట నున్నారని వదంతి ప్రబలి జను లచ్చటికిఁ బోవుటలేదు. కనుక నది మిక్కిలి రహస్య ప్రదేశము.

కీచ : ఇంక సెలవు.

ద్రౌ : నల్లని బట్టలు కట్టుకొని రావలయును.
కీచ : ఎందుకు?
ద్రౌ : చీకటిలోఁ గలసిపోవుటకు!
కీచ : ఇంక నేను వెళ్లెదను.
ద్రౌ : అవును! ఎవరైనఁ జూచెదరు.
కీచ : మాట తప్పవుగదా!
ద్రౌ : ప్రాణము పోవలయును. (కీచకుఁడు నిష్క్ర-)
ద్రౌ : ఇతఁ డనుమానించినాడు. మేధావియే. పాపము దుష్ట గుణము వచ్చి త్రుంచుకొని పోవుచున్నది. ఇతని కెట్లు తెలిసినది? నేను వచ్చి సంవత్సర మైనదని, నా పతు లైదుగురని, యీ సంవత్సరమైన వెంటనే మరల నేను శత్రువుల గెలుచుటకుఁ బోయెదనని, యిట్టియానవాళ్ళను సరిపోల్చుకొని యగుదునేమో యని యాలోచించినాఁడు. ఆ మాట యని నా మొగమువంక నిదానించి చూచి నాడు. యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి ధర్మ ప్రభావమున నాకప్పుడు మనస్సు నిశ్చలముగా నున్నది గనుక సరిపోయినది. ఈ రహస్యము బయటకుఁ బ్రాకకుండ నితని దొందరలో భూమికి దూరము చేయవలసినదే!

భీమసేనుని కీ వర్తమాన మిదివరకే తెలిసియుండును. అయినను నేనుబోయి యాతని కీ విషయము తెలియ బరచి యుత్సాహము పుట్టించెద. ఏవైన రెండు మూఁ డాయుధములు పట్టుకొని వెళ్ళుటయే మంచిది. గంధర్వు లని ప్రతీతి పుట్టినది కాన, నా దుర్మార్గుఁ డెటుపోయి యెటువచ్చునో యని యేవైన నాయుధములఁ దెచ్చు

నేమో? బక జరాసంధాది దుష్ట నిశాచరులఁ ద్రుంచిన జగజెట్టి కీతఁడు లెక్కయా? అయినను, నితఁడు బలవంతు డనియే ప్రతీతి! కానిమ్ము! జారత్వ సురాపానముల వలనఁ గలిగిన దోష మాతని యాయువు నిదివరకే క్షీణింపఁ జేసినది. మహానుభావుఁ డగు వృకోదరుని యాయు వతని ధర్మచింతన వలన వృద్ధి యగుచున్నది.

అప్పుడే చీఁకటులు క్రమ్ముచున్నవి.

ఉ : (ప్రవేశించి) మాలినీ! భోజనమునకుఁ బోయెదవా?

ద్రౌ : బిడ్డా! నీవుగూడ వచ్చినఁ బోయెదను.

ఉ : నాతో నీకు వంతా!

ద్రౌ: మహారాజకుమారితవు నీవు. దాసిని నేను.

ఉ: అది కాదమ్మా! క్షమింపుము.

ద్రౌ: క్షమించుట నేనా? నీయందు నాకుఁగల ప్రేమచేత నట్లంటిని.

ఉ: నాయందు నీ కెందు కంత ప్రేమ?

ద్రౌ : సేవకులకుఁ దమ యజమానుల యం దెందుకో మఱి ప్రేమ.

ఉ : అది కాదు నిజము చెప్పుము.

ద్రౌ : నా కోడలివలె నుందువు నీవు

ఉ : నీకుఁ గొడుకున్నాఁడా.

ద్రౌ : నేను స్నానముచేసి వచ్చెదను. నీ విం దుండుము. కలసి భోజనమునకుఁ బోదము. (నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము – వలలుఁడు)

వల : బిడ్డా! భోజనమునకు రాలేదేమి ప్రొద్దుటినుంచి?

ఉ : (మాటాడదు)

వల : ఏమమ్మా! నాతో మాటాడవు? నన్నుఁ జూచిన నీకు భయ మెందుకు? నే నేమి రాక్షసుఁడనా?

ఉ : కాదు, గంధర్వుఁడవు!

వల : గంధర్వుఁడు మీ బృహన్నలాచార్యులవారు. మా కేమి నాట్యము వచ్చునా? సంగీతము వచ్చునా? పాక శాస్త్రమున మేము గట్టివారము.

ఉ : నాకు భయము వేయుచున్నది.

వల : భయమా? బలహీనత్వముజేత, పైత్యము సేసియు, నిస్సారమువలనను లోపల నరములకు బలువులేక య ట్లగును. ఈనాడు మంచి వంటకములు చేసితిని. అవి తింటివా రేపు ప్రొద్దుటికిఁ జక్కఁగా సుఖముగా నుందువు.

ఉ : వలలా! నీవు పండితుఁడవే! వైద్యముగూడ దెలియునా యేమి?

వల : పాకమునకుఁ గావలసినంత!

ఉ : (స్వ) ఇతని మాటలవలన నాకు ధైర్యము వచ్చినది. (ప్రకాశముగా) నేను స్నానమాడి వచ్చెదను. అదిగో మాలిని వచ్చుచున్నది. (నిష్క్ర)

(ప్రవేశము - ద్రౌపది)

వల : (స్వ) సర్వసర్వంసహాధినేత యగు యుధిష్ఠిర సార్వ భౌమున కర్థాంగి యైన యీామె జానకీదేవివలె నెన్ని యిక్కట్టులు పడుచున్నది. రామచంద్రునకు హనుమం తునివలె నీ మహారాజునకు నేను దొరకినాను. ఇర్వుర

మన్న దమ్ములమే! పాపము! నన్నుఁ జూచి యెంత ఖిన్న యగుచున్నది! (ప్రకాశము) ఏమమ్మా మాలినీ! ప్రొద్దుటి నుండియు భోజనమునకు రాలేదు పాపము!

ద్రౌ : (స్వ) నాథుఁడు నన్నాదరించుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము) రుచిగల నీ వంటకమ్ములు నాకీ పూట తృప్తిఁ గలిగించఁగలవు.

వల : (స్వ) మా యన్నగారి యాజ్ఞ నీమె యనుసరింపుమనుచున్నది.

[ఉత్తర ప్రవేశించి]

పరపురుషులతో మాట్లాడని సైరంధ్రి యితనితోను, మఱికొందఱితోను మాట్లాడును. పుణ్యపురుషులైన వారితోఁ బ్రసంగించవచ్చును గాబోలు!

వల : అదిగో! ఆయుష్మంతురాలా! రమ్మా! సైరంధ్రీ! బిడ్డకు బంగరు టరటియాకు వేయుము.

[తెరపడును]

* అష్టమాంకము *

(కీచకుఁడు ప్రవేశము)

నర్తనశాలవద్ద నన్నుఁ దుదముట్టించుటకుఁ బ్రయత్నమా యిది? గంధర్వులు నన్ను సంహరించుటకు వచ్చెదరా? అయినను నన్నుఁ దుదముట్టించగల మహాబలశాలి యెవ్వఁడు?

నిన్న సాయంతనమున నామెను జూచితిని. నేటి ప్రొద్దుటివరకా మె కా ప్రయత్నములే తెలియవు ఈ పవ లెల్లఁ రాజాంతఃపురము కదలుటకు వీలులేదు. ఎవ్వరితోఁ జెప్పును? చెప్పి యింతయూహ యెట్లు పన్నఁగలదు?

అయినను నాయెడల నామె కంతలో నంత ప్రసన్నత యెట్లు వచ్చినది? నిన్న సాయంతనము లేని యేకాంత మీ సాయంతనమున నెక్కడనుండి వచ్చినది? అట్లుకాదు. నిన్న నన్నుఁ జూచుటయే క్రొత్తయాయెను. నేడు నన్ను గుఱించి విచారించి యుండును. ఆలోచించి యుండును!

ఇన్ని సందేహము లెందుకు? ఆమెకు నాయెడలఁ బ్రేమ లేకున్న నట్లేల మాట్లాడును? ఆ చూపులు చూచునా? అస లట్టి మహా సౌందర్యవతికి దురూహ లేల కలుగును? ఆమెలో నిట్టి విషాలోచనములు కలుగునా? ...కలిగినచో!

మధుమాసమల్లి కామంజరీగర్భముల్
  విషవాహినులను స్రవించునేమొ?
బాలముగ్ధరసాలపాదపాగ్రంబులు
  ముషిణిపండులు పండి క్రుమ్మునేమొ!

చారుశారదయామినీరమ్యచంద్రికల్
ఘనచితాగ్నిచ్ఛటల్ గ్రమ్మునేమొ!
నవవసంతపికాంగనాగానములయందుఁ
బ్రళయగర్జనములు ప్రబలునేమొ!
చివురురాగమ్ము లందునఁ జిలుకునేమొ
యంధకారప్రతిచ్ఛాయ లలముకొనుచుఁ
బూలపానుపుపై నిద్రపోవువేళ
వచ్చి కలఁచునో గోధురువన్నెత్రాచు!

దాసి : (తొందరగాఁ బ్రవేశించును)

కీచ : ఏమే! కాలమువలెఁ దఱుముకొనివచ్చితివి?

దాసి : రెండుజాముల లోపుననే తాము వెళ్ళవలె నంటిరిగా?

కీచ : ఇప్పు డెంత ప్రొద్దుపోయినది!

దాసి : రెండుజాములు కావచ్చినది.

కీచ : మఱి నేను తొందరగా వెళ్లెదను.

దాసి : అలంకృతులు గాకుండనేనా?

కీచ : అట్లయిన నింత యాలస్యము చేసితివేమి?

దాసి : ఆలస్యమైనది.

కీచ : నే నిప్పుడే పోవలెను.

దా : నే నీనాఁడు మనస్ఫూర్తిగాఁ జేతులార మిమ్ము నలంకరింప వచ్చితిని.

కీచ : ఱేపు చేయఁగూడదా?

దా : ఇక నా కా యోగ్యత యెక్కడిది?

కీచ : ఎందుచేత?

దా : ఇదియే నా కడసారి చూపు.

కీచ : అపశకునము మాటలాడెదవేల?

దా : తేపు ప్రొద్దున నే నత్తవారింటికిఁ దీసికొని పోబడుదును.

కీచ : ఏమంత తొందర?

దా : నా భర్తకు న న్నిచ్చట నుంచుట కిష్టము లేదఁట?

కీచ : (స్వ) వీరి యౌవనములు రాజపురుషులకు భోగ్యములగుచున్నవి. అందులోఁ బెండ్లి చేసికొన్న తరువాత నే జాతివారైన నేమి? భర్త ననుసరించి యుండవలసినదే! (ప్ర) నా కలంకారము నీవు చేయవలదు గాని యిన్నాళ్ళుగా మా సేవఁ జేసినందులకు నీ కీ రత్నహారము బహుమాన మిచ్చితిమి, తీసికొమ్ము.

దా : స్వామీ! మిమ్ముల నలంకరించవలె నని యున్నది.

కీచ : మగనాలివి మమ్ముల నేల తాఁకవలె! సేవావృత్తి నీచము. ఇదివరకు మా కొనర్చిన యఘములే చాలును మమ్ముఁ ద్రుంచివేయుటకు. ఇది తీసికొనిపొమ్ము! (అని హారమిచ్చును.)

[దాసి తీసికొని నిష్క్రమించును]

ధనమునఁజేసి హెచ్చును మదం బదికారణమై యఘంబు హెచ్చు నని వచించు పండితుల సూక్తులు రిత్తయు నౌనె! పేరి మొట్టినిమునమందువచ్చునొ! ఘటించునుమృత్యువునారకాగ్ని ద్రేల్చునుప్రళయాంతమున్ నరకలోకమె శాశ్వత మేను జీవికిన్.

ఈ యనీతి ప్రవర్తన నన్నెంతగా వేధించుచున్నది? ఛీ! ఛీ! నే నచ్చటికిఁ బోను! తెలిసి తెలిసి మహాఘమేల చేయవలె?

మఱి యీ యమతోఁ దప్పకుండ వచ్చెదనని చెప్పి తిని గదా! పోకున్న నామె నాకై యెదురుచూచి యింత మోసగాఁడా యనుకొను నేమొ! అవును! తప్పకుండఁ బోయెదను. పోయి యీమెకు నా పశ్చాత్తాపముఁ దెలిపి యీ మహాఘమునుండి నన్ను నేన సంరక్షించుకొనెదను? తీరా, అంతవరకుఁ బోయినతరువాత కామమే గెలుచు నేమో? పోకుండుటయే మంచిది.

నన్ని విరాగ మొకవంకను లోనివాంఛ యొక వంకను బీల్చి పిప్పిచేయుచున్నవి. పోదునా? వలదా? పోయెదను! దారిలో నేదైన నామీఁదఁ బిడుగుపడి నేను జచ్చిపోయిన బాగుగ నుండును.

ఇంత తృష్ణ పనికిరాదు. ఈ తృష్ణ యేమొ నన్ను దహించుకొని పోవుచున్నది. ఈ తృష్ణను జయించిన మహానుభావులగు ఋషులకుఁ బ్రణామములు.

ఈ మహానిశాసమయమున నా ప్రయాణ మెక్కడకని పోవుచుంటిని.

ఇది మహావర్ష ఋతువు పై నీ నిశాస
మయము భీకరమయ్యె నా మనసు మాత్ర
మీ భయంకర రూపమ్మునే వరించు
నే యగాధమ్ములో దిగునో యి దేమి?
నాదు దురవస్థఁ గని నిశానలిననేత్ర
కనులవెంట బాష్పమ్ములు కార్చుఁదొడఁగె
నాకును భయమ్మె కలిగెడు నామనస్సు
మాత్ర మేటికో చీఁకట్లు మలచుకొనెడు.

గాఢతిమిరంపుదుప్పటి కప్పుకొనియొఁ
జలికి బెదరిన దనఁగ నిశాలతాంగి!
ఆ ముసుఁగులోకి నన్ను ర మ్మనుచు నున్న
దటకుఁ బోవలె నని నాకు నాశ మెందు.
ఈ తమిస్రల శర్వరి యెల్లలోక
మావరించెను వర్షంబు లంతకంత
కధికమై యుప్పెనంబోలె నలముకొనియొఁ
ప్రథితమార్గంబులను బకీవాహసమితి.
కడగి యుఱిమిన జీవలోకంబు లెల్ల
బధిరితం బౌనొ పిడుగులు పడి జగంబు
సమసిపోవునో యిట్టి వర్షంబు కతనఁ
బ్రళయజలరాశి లోకంబు పైని బడునొ?

(నిష్క్రమించును)

* న వ మాం క ము *

(ప్రవేశము - వలలుఁడు, సైరంధ్రి)

వల : నీ వెట్లు వచ్చితివి?

సై : సుదేష్ణ నిద్దుర పోవుచున్నది.

వల : ఇంక నెవ్వరును లేరా!

సై : ఉత్తర యున్నది.

వల : ఇద్దఱిలో నెవ్వరైన మేల్కాంచి నీకోసము వెదకెద రేమో!

సై : ఉత్తర కేండుచేతనో ప్రొద్దుటినుండియు భయముగానే యున్నది. నర్తనశాల పేరు చెప్పిన నామె బెదరిపోవు చున్నది.

వల : ఉత్తర యెటువంటిది?

సై : అతిసుకుమారి. స్నిగ్ధ హృదయ.

వల : ఆమెయెడల నా మనస్సేలనో మృదువగుచున్నది.

సై : ఆమె మానసిక స్థితి చిత్రముగా నున్నది.

వల : వారు మేల్కాంచి నిన్ను వెదకినచో!

సై : నాకై యంతగా వారు వెదుకరు. ఇంకను రెండుజాములు కాలేదా?

వల : ఇంత వానలో నీ వెట్లు వచ్చితివి?

సై : పైటకొంగు నెత్తిమీఁద వైచుకొని.

వల : (కొంగు స్పృశించి) తడిముద్ద యైనది.

సై : తడిసినదా?

వల : అవును.

సై : దేనితో?

వల : వర్షపు నీటితో.
సై : వర్షపునీరని యెట్లు తెలియును?
వల : మఱి దేనితో?
సై : దుష్టుఁ డగు కీచకుని నెత్తురుతో!
వల : వాఁడు చచ్చినాఁడు. (తెరపడును)

(ఇది విష్కంభము)

ప్రవేశము – కీచకుఁడు

కడు మనోనిశ్చయముచేతఁ గదుమఁబడియు
మాటిమాటికి నీ వాంఛ మనసు నెల్ల
నావరించెడు కన్నుల కంటఁగట్టి
నట్లు కనవచ్చు నీ యిరులందుఁ దెఱవ

కురిసిన వర్షము కురిసినట్లే యున్నది. నా యెడల నీ ప్రకృతికూడ నింత వైమనస్యము వహించిన దేమి?

ఈ జలదుఁ డెంతకఠినుఁడో? యిరులు గ్రమ్మి
యస్మదాదుల మార్గంబు నడగించు
కరుణ యించుక చూపించు కన్నె మెఱుపు!
అంగనల హృదయంబు లెట్లైన మృదువు

పురుషుని హృదయము స్త్రీకై యింత బడలు పడ నేల? బ్రహ్మపదార్థము ప్రకృతిలోఁ బ్రతిఫలించుట దానికి సహజము. అందుకనియే పురుషుఁడు తన ప్రేమ

రమణీ మూర్తిలోఁ బ్రతిఫలించఁగాఁ జూడవలయు నని యారాటపడుచుండును.

(వలలుఁడు ప్రవేశము)

కీచ : ఎవరు నీవు? నా మార్గ మనురోధించుచున్నావు?
వల : నీ వెవ్వరవు?
కీచ : నే నొక ప్రాణిని.
వల : కాదు ప్రాణమవు
కీచ : నీ వెవ్వరవు?
వల : నేనా! గంధర్వుఁడను.
కీచ : ఆ! (నివ్వెఱపోవును)

(వలలుఁడు నిష్క్రమించును)

కీచ : ఎవ రీతఁ డీ మహాంధకారములో నంతరించి పోయి నాఁడు (నడచి) ఇదిగో నర్తనశాల. ఆమె వచ్చినట్లు లేదు. (లోపలనం బెరవళి) కాదు. వచ్చి నాకై యెదురు చూచుచున్నది. ఈమె పతులైన గంధర్వులను వెంటఁ బెట్టుకొనియే వచ్చినది? నేను నిరాయుధుఁడను. పౌరుష శాలు లయినవారు నాతో మల్లయుద్ధము జేసెదరుగాక! అంతవఱ కేల వచ్చును? ఆమెకు నాపైఁ బ్రేమ కలిగియే రమ్మన్నది. అసందర్భమైన యూహాలు తోఁచు చున్నవి. అయినను బిల చెదను. ప్రియా!

(తెరలో)

లోపలకు రమ్ము.

కీచ : లోపల గంధర్వు లున్నారా?

(తెరలో)

మనసు చెదిరినదా?

కీచ : ఏమిది? నేను దారిలో నెవరిని జూడలేదా?

వల : (ప్రవేశించి) నీవు నన్నుఁ జీఁకటిలో గుర్తించలేవు.

కీచ : నెమ్మదిగా మాట్లాడెద వేమి?

వల : మనమాట లెవరికైన వినఁబడునేమో!

కీచ : వినఁబడవు. గాలి హోరు మని వీచుచున్నది. వర్షము కురియుచున్నది.

వల : పిడుగులు పడుచున్నవా?

కీచ : లేదు! ప్రియా! నీమీఁద నాకెంతటి ప్రేమయున్నదని నీ యుద్దేశ్యము?

వల : నే నన్న ప్రాణములుగూడ విడుచుచున్నావు. ఎంత యని చెప్పుదును?

కీచ : నీ గొంతుక మాఱిన దేమి?

వల : ప్రొద్దున నీవు నన్నుఁ దఱిమినపు డఱచుటచేత బొంగురువోయినది.

కీచ : ప్రియా! నన్ను క్షమింపుము.

వల : నిన్నా క్షమించునది?

కీచ : అవును! క్షమించవలదు.

దీర్ఘ వేణీగుణమున బంధించి నన్నుఁ
గుచమహాపర్వతములపైఁ గూలఁద్రోసి
క్రూరఖలనఖాసులఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి విడువు

(మెఱుపు మెఱయును)

(స్వ) మెఱుపు మెఱసినంతలో ని ముఖ మిదేమి మహా భయంకర మైనది. (ప్రకాశము) నీ వెవరవు?

వల : ఇదేమి యీ ప్రశ్న? నేను సైరంధ్రిని.

కీచ : నిజము చెప్పుము!

వల : ఈ యనుమాన మెందులకు?

కీచ : నీ మొగ మింత యెఱ్ఱగా నున్న దేమి?

వల : అలంకారముగాఁ జేతులకుఁ బూసికొనిన కుంకుమ వానచేతఁ దడిసి మొగమునకుఁ దుడుచుకొనఁగా నంటినదా యేమి!

కీచ : కావచ్చును.

వల : అట్లా మాట్లాడునది? నీకోస మీ యర్ధరాత్రమున నీ వర్షములోఁబడి వచ్చితినే!

కీచ : అవును! మిగులఁ గష్టపడి వచ్చితివి.

వల : ఎట్లు రాకయుందును? నా రహస్యము నీకుఁ దెలిసిన తరువాత?

కీచ : ప్రియా! నీవు శృంగారరస పట్టభద్రవు.

వల : ఎట్లు?

కీచ : నన్ను నీలవసనములు ధరించి గమ్మనుటయే.

వల : కాని యీ చీఁకట్లు రౌద్రరసముగా మార్చుచున్నవి దానిని.

కీచ : కా దివి మనల రక్షించుచున్నవి.

వల : అవును నా రహస్యమును రక్షించుచున్నవి.

కీచ : రమణీ శిరోమణీ! ఇంకఁ దాళలేను.

రావే! నీ కవుగింట నన్నదుమవే! రాజీవపత్రేక్షణా!
నీ విన్నాణముచేత నా హృదయమున్ నీరయ్యె నేయియ్యెడన్
భావంపున్ సొగసెల్ల నీయెడలనే పండెన్ మనోజాతదీ
ప్తావైశ్వానరుఁ దృప్తిచేసి, కుహనాస్వర్గంబుఁ జూరాడెదన్.

నీపైఁ గోరికజేసి యుండనుకఁ దన్వీ! మన్మథోద్యచ్ఛర
క్షేపం బెంతఁగ నోర్చితిన్ ముదమునిస్మేరాస్యమున్ జూడఁగా
నోపన్ గాఢతరాంధకారమున దిగ్వ్యూహంబు సంపూర్ణమై
నా పాపంబు ఫలించిన ట్లగుపడున్ నాళీకకేళీదృశా!

ప్రియా! ఏది నీ చేయి నందిమ్ము! నీ కరస్పర్శమునఁ గలిగిన చల్లఁదనముచేతఁ జలివేయుచున్న ఈ వర్షాకాల రాత్రియందు నేను మంచుగడ్డవలె బిగిసికొని పోయెదను.

వల : నీ వటు కాకపోయినచో నే నీ చేతులతో నలిపి ముద్దగాఁ జేసెదను.

కీచ : నీ చేయి నందిమ్ము!

వల : నర్తనశాలలోనికిఁ బోదము!

కీచ : నీవు నడువుము.

వల : ముందు నీవు నడువుము! నేను వచ్చెదను.

కీచ : కినురించి పోవుగా?

వల : ఈ మహాగ్నిలో నేనును సమానముగానే వేగింపఁ బడుచున్నాను.

కీచ : ప్రియా! నీ యీ మాటతోఁ బ్రహ్మలోకము వఱకుఁ బులకిత మైనది! (నిష్క్రమించును)

వల : పాంచాలీ!

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) వచ్చినాఁడా?

వల : యింకను గాలేదు.

ద్రౌ : ఇందాఁకనుండి యేమి చేసితిరి?

వల : చమత్కారము.

ద్రౌ : అవును, మీకుఁ జమత్కారమే.

వల : దేవీ! కోపించకుము!

ద్రౌ : వాఁ డభినవదుశ్శాసనుఁడు.

వల : కాని మిక్కిలి రసికుఁడు.

ద్రౌ : క్రొత్తగాఁ స్త్రీ లెప్పు డయితిరి?

వల : మా తమ్ముఁ డజ్ఞాతవాసమునకు మొదట. నేను జివర.

ద్రౌ : అజ్ఞాతవాసము కా వచ్చినదా?

వల : ఆ. అందుకనియే నీ కీ శుభము. ఇది దుర్యోధన దుశ్శాసనుల రాబోవు మహావధకుఁ జూలిక.

ద్రౌ : యుద్ధములయందు మీ యీ మహోత్సాహమే మిమ్ము విజయులను జేయుచున్నది.

వల : విజయుఁడు మా తమ్ముఁడు.

ద్రౌ : అవును. అర్జునుఁడు జయించువాఁడు. మీరు సాక్షాత్తుగా జయమే యవతార మెత్తిన మూర్తి.

వల : ఇదిగో! ఇప్పుడే వానిని వధించితిని.

(ద్రౌపది నిష్క్రమించును)

కీచ : (ప్రవేశించి) ప్రియా! ఇంక రమ్ము. నా యీ గాటంపు కౌఁగిట నొదుగుము.

వల : (వెనుకకుఁ బోవును)

కీచ : లజ్జావతీ! ఇది నీ కెంతయు నొప్పియున్నది.
(చేయి పట్టుకొనును)

కీచ : (స్వ) ఈమె చేయి యింత గట్టిగా నున్న దేమి? ఇది స్త్రీ కాదు. ఏ డెవఁడో పురుషుఁడు.

వల : (స్వ) వీని చేయి యింత మృదువుగా నున్న దేమి? ఇంత బలహీనుఁడా!

కీచ : నీ చేయి పురుషుని చేయివలె నున్నది.

వల : నేను బురుషుఁడనే!

కీచ : ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఎవఁడవురా నీవు? ఇంతవరకు గొంతు మార్చుకొంటివా?

వల : [స్వ] ఓహో!. వీఁడు మిక్కిలి పౌరుషశాలివలె నున్నాఁడు. నేను బురుషుఁడనని తెలిసినంతనే వీఁడు పొంగిపోయినాఁడు. ఇంతలో వీని చేయి మహా కఠిన మైపోయినది.

కీచ : ఎవఁడురా నీవు?

వల : నేను గంధర్వుఁడను.

కీచ : దొంగవేష మేల? నిజము చెప్పుము!

వల : నేనా! యుధిష్ఠిర సార్వభౌముని తమ్ముఁడను, భీమ సేనుఁడను. (అని కీచకుని చేయి పట్టుకొనును)

కీచ : అది నాకుఁ దెలియును.

వల : అందుకనియే మఱియుఁ దొందరగా పూరింపఁబడు చున్నావు.

కీచ : ఛీ! నాకొఱకు స్త్రీవై వచ్చి పౌరుష మేటికి?

వల : ఓరి దుష్టుఁడ! (తెరపడును)

సమయజ్ఞుఁడు (ప్రవేశించి)

సూత్రధారుఁడును మహాకవియు నగు మా యన్నగారమంగళనాశ మెట్లాయని విచారాంబుధిలో మునిగి యున్నారు. భరతవాక్యముమాట మఱచిపోయినారు.

ప్రథితపురాణసంయమిగిరాంపథవర్తను లై జనుల్ చతు
ర్విధపురుషార్థయోగముల విశ్రుతతత్తదనూనభావనా
పథముల గుర్తెరింగి శ్రుతిబంధురధర్మవినిశ్చితాత్ములై
పృథులభవాంబురాశి భయమేది చరించి చరింత్రు గావుతన్.

(తెరపడును)

సమాప్తము.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి గ్రంథములు

★

వేయిపడగలు	15-0-0
చెలియలికట్ట	4-0-0
మా బాబు	4-0-0
ఏకవీర	3-0-0
బద్దన్న సేనాని	4-0-0
జేబుదొంగలు	3-0-0
ధర్మచక్రము	3-0-0
హాహాహూహూ	1-0-0
వీరవల్లడు	1-0-0
కిన్నెరసాని పాటలు	1-8-0
పాముపాట	1-0-0
తెరచిరాజు	1-8-0
ఆంధ్ర ప్రశస్తి	1-8-0
ఝాన్సీరాణి	2-0-0
గిరికుమారుని ప్రేమగీతాలు	2-0-0
వరలక్ష్మీ త్రిశతి	2-0-0
శశిదూతము	1-0-0
మాస్వామి; తెలుగుఋతువులు	1-8-0
భ్రమరగీతలు	3-0-0
విశ్వనాథ మధ్యాక్కరలు	4-0-0
స్వర్గానికి నిచ్చెనలు	6-8-0
శృంగారవీథి	1-8-0

శ్రీమద్రామాయణకల్పవృక్షము

బాలకాండము	5-0-0
(అచ్చులోనున్నది)	
అయోధ్యాకాండము	5-0-0
అరణ్యకాండము	5-0-0
సుందరకాండము	5-0-0
యుద్ధకాండము	5-0-0

నాటకములు

త్రిశూలము	1-8-0
నర్తనశాల	1-8-0
కావ్యవేదహరిశ్చంద్రుడు	1-0-0
వేనరాజు	1-8-0

ఇతరములు

చిన్నకథలు(సంపుటము ౧)	3-0-0
నన్నయ్యగారి ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి	2-0-0
అల్లసానివాని అల్లికజిగిబిగి	2-0-0
శాకుంతలాభిజ్ఞానత	3-0-0